

**ДЕРЖАВНИЦЬКА
ДУМКА**

БУМ.

6

КВАРТАЛЬНИК

1952

З М И С Т:

	Стор.
Борис Гомзин: Віддалекої минувшини до наших днів.....	4
Єлісавета Скоропадська: Останні дні моого Батька	15
Петро Солуха: Російська мова, Гетьман Павло і наша недержавність	30
А. М. Андрієвський: Наука минулого	43
Др. В. Сенютович-Бережний: Рід Вячеслава Липинського ..	48
Др. Юрій Русов: Новознайдений Універсал Гетьмана Б. Хмельницького	53
З неопублікованої публіцистичної спадщини В. Євтимовича ..	56
Др. Ю. Мовчан: Відкритий Лист до Редактора „Держ. Думки“..	58
С. Ледянський: З приводу Відкритого Листа д-ра Ю. Мовчана..	63

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

Річна передплата в ЗДА	\$2.00
Піврічна	1.25
Поодиноке число	0.50

Передплата поза межами ЗДА в краївій валюті за існуючим курсом.

Редактор: С. Ледянський. Видавництво: „Державницька Думка“.

Адреса Редакції та Адміністрації:

“Derszavnytska Dumka”, P.O. Box 3427, Sta. “O”, Phila. 22, Pa.

Ціна примірника — 50 центів

“Statesmanship,” quarterly of Ukrainian statesmanlike ideology,
culture and public life. Edited by S. Ledianky in Philadelphia, Pa.

Printed by “AMERICA”—817 N. Franklin St., Phila. 23, Pa.

ДЕРЖАВНИЦЬКА ДУМКА

КВАРТАЛЬНИК
УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНИЦЬКОЇ ІДЕОЛОГІЇ,
КУЛЬТУРИ І ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ

Ч. 6

diasporiana.org.ua

1952

ВИДАВНИЦТВО »ДЕРЖАВНИЦЬКА ДУМКА«
ФІЛАДЕЛФІЯ, ПА.

34 роки тому,
29 квітня 1918 року,

з волі Божої і на бажання поміркованих шарів Українського Народу постала на всьому терені етнографічних українських земель, що входили в склад Російської Імперії,

УКРАЇНСЬКА ГЕТЬМАНСЬКА ДЕРЖАВА.

Доля не судила Гетьманській Державі довгого віку. По сімох місяцях була вона завалена своїми ж людьми, які, бажаючи ліпшого устрою, здобули те, що тепер мають.

Нікого не осуджуючи, але стверджуючи факти, віддаємо найглибшу пошану Тому, Хто був Творцем того Великого Діла 34 роки тому,

ГЕТЬМАНОВІ ВСІЄЇ УКРАЇНИ І ВІЙСЬК КОЗАЦЬКИХ
ЙОГО СВІТЛОСТІ ЯСНОВЕЛЬМОЖНОМУ
ПАНОВІ ГЕТЬМАНОВІ ПАВЛОВІ СКОРОПАДСЬКОМУ,

світлій пам'яті Якого присвячене
число “Державницької Думки”.

Редакція.

...Становище наше сумне й кепське. Те, про що мріяли ми роками, розвіялося мов дим. Події пішли в іншому напрямі, ніж ми сподівалися. Чи наш стан безнадійний? Чи треба остаточно відмовитися від того, про що Український Народ століттями мріяв? Чи треба нам забути Ідею, за яку тисячі й сотки тисяч українців клали головою? Ні, рішуче ні!

Нам треба вдумливо дивитися на всі явища; найвища пора мрійникам нашим перетворитися в людей, що твердо й тверезо думають. Український Народ за свою тисячелітню історію переживав значно гірші часи свого існування, а все ж залишився духово і фізично здоровим народом. З честю й не зламаними вийдемо й ми з теперішнього прикрого нашого становища; я в цьому ані на хвилину не сумніваюсь. Але потрібна гостра й ясна думка й завзята невпинна праця нас усіх!..

З промови ЯВП Гетьмана Павла Скоропадського
на II. Делегатському Зізді Української Громади
30 серпня 1942 року.

Гетьман всієї України і військ козацьких

ПАВЛО СКОРОПАДСЬКИЙ

в традиційному гетьманському уборі.

Портрет роботи мистця Миколи Азовського

Борис Гомзин

Віддалекої минувшини до наших днів РОДОВІД ТВОРЦЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГЕТЬМАНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ГЕТЬМАНА ВСІЄЇ УКРАЇНИ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО

Скоропадські — рід західно-український. На початку XVII ст. ми бачимо вже українського шляхтича Федора Скоропадського, як він господарює у Правобережній Україні — на Уманщині, покозачується там, аж нарешті закінчує своє життя славною смертю в бою над Жовтими Водами. Треба думати, що Скоропадські відогравали значнішу роль в житті Литовсько-Української Держави, але вірність свому народові, а також його Православній Церкві змусила той рід під тиском католицької польської акції шукати собі захисту далі на Сході. І це не виймок, і не сам-один Федір Скоропадський стоїть зпоміж західно-української шляхти по боці ребелянта проти Польщі, чигринського сотника Зиновія Хмельницького. Ми бачимо там Виговських, Нечайдів, Кричевського, Федоровича-Богуна, Демковича-Креховецького, Гоголів, Ждановича, Богдановича-Зарудного, Курцевича-Міньковського, Головацького, Петрановського, Хмелецького, Байбузу, Мрозовицького, Височана та багато інших. Це ті, що вірні Нації й Церкві, “през шаблю” здобувають собі права в новій Козацькій Державі, вростають там у землю та творять оту верству провідну, що під ударами з Заходу (Польща), з Півдня (Крим-Туреччина) і з Півночі (Москва) намагається в надзвичайно складних та тяжких — внутрішніх і зовнішніх — обставинах вдергати велике діло Гетьмана Богдана і своїх батьків та дідів, вдергати Гетьманство Українське, аж поки знесилена, здесяткована не сходить із політичного кону разом із упадком Гетьмана Петра Дорошенка, що боронив був самостійність України проти Польщі й Москви.

З його упадком покидають зруйновану Правобережну Україну й троє братів Скоропадських та переходят на Лівий беріг. Там гуртуються “дорошенківці” під проводом Івана Мазепи, із яким приятелює один із внуків Федора, Іван Скоропадський, згодом, по Мазепі, Гетьман України. Цей Гетьман (1708-1722), що був “мазепинцем”, рятував те, що можна було рятувати по Полтавській катастрофі. Його політика щодо Москви була, властиво, такою самою, як і Мазепина впродовж 22 років його гетьманування, аж до його союзу з Карлом XII, з тою тільки ріжницею, що тепер Україна була внутрішньо страшенно ослаблена, а зовнішніх перспектив, як у Мазепи, не було. Бо занепад Швеції означав і занепад українських змагань за державу. Москва відтепер ставала щораз дужчою, була в дорозі до могутньої Імперії.

Гетьман Іван Скоропадський синів не мав. Продовження роду йде в лінії його брата Василя, Генерального Бунчужного Гетьманської Держави. Син Василя, Михайло (1697-1758), високоосвічена свого часу людина, був Генеральним Підскарбієм Гетьманської Держави, себто, міністром скарбу; він був основником першої впорядкованої скарбової системи Гетьманства й фактично правив тогочасною Україною, бо тодішній Гетьман Розумовський здебільшого пробував поза межами України.

Син Михайла Скоропадського, Яків, останній Генеральний Хорунжий Гетьманської Держави. За його часів скасовано остаточно Гетьманство. Він був добрым знавцем державного права Гетьманства, мав велику популярність і повагу серед козацтва та козацької старшини. В 1767 році його обрано, як знавця українського державного права, до Комісії для редакції “Нового Уложення”, себто, кодексу нових законів, що її була скликана Катерина II. Як відомо, ця Комісія швидко було скасована й жодних практичних наслідків не дала.

Яків Скоропадський це останній, що працював для своєї Батьківщини на власному державно-політичному полі. З скасуванням Гетьманства для охочих працювати в державно-політичній ділянці українських людей лишається тільки одна дорога — загальноросійська і в загальноросійському державному апараті. І багато українців іде цією дорогою. Для Скоропадських, що мають добре імя в Російській Імперії, а до того матеріальну незалежність, відкриваються широкі можливості так званої “карієри”; вони за таких умовин легко могли б здобути собі високі становища, титули й т. інше.

Але, ми бачимо тут, що в цьому Роді після близкучих працівників на державно-політичному полі, по Генеральному Хорунжому Якові, як врізalo. Його син Михайло і дальші нащадки, правда, служать у російському війську, ніби цим хотять підкреслити і не урвати традиції войовничості Роду, але служать недовго; всі вони швидко вертають в Україну, на землю, де господарюють та стають представниками собі подібних українських шляхтичів-хліборобів у ролі повітових чи губерніальних маршалків. Це не урядова, а виборна почесна земська служба. Така нехіть брати участь у політичному апараті Російської Імперії скидається на своєрідну, можливо і неусвідомлену опозицію незалежного українського хлібороба супроти чисто урядничого й чужого йому духом Петербургу.

Взяти хоч батька Гетьмана Павла — Петра Скоропадського (1834-1885). Він служив у найліпшому полку російської гвардії — кавалер-гардах. В рангу ротмістра пішов на Кавказ, де швидко визначився, одержав за відвагу одну з найвищих нагород, так зв. “золоту зброю” і в 27 років ранг полковника. Яка ж близкуча карієра відкривалася перед тим молодим полковником, знаним при дворі, відзначеним високою нагорою, з авреолою кавказького героя, заможнього! Так ні, він, ніби вірний голосові предків, голосові родової традиції, кидає так близкуче розпочату військову дорогу, вертається на землю й стає на громадську ниву мировим посередником!

Найдовше служив при війську російському його син Павло, теперішній Гетьман, і досяг зпоміж своїх попередників у Роді найвищого становища в тому війську. Учасник двох кампаній (Японської і І. Світової), відзначений найвищою нагорою за відвагу, орденом Св. Юрія, він на 43 році свого життя стає командиром корпусу в ранзі генерал-лейтенанта. Здавалося, що саме Павло Скоропадський стане виїмком у свому Роді і не піде по своїй військовій службі за прикладом предків на землю та громадську працю серед своїх братів-хліборобів, українських шляхтичів. Але доля готувала йому іншу дорогу: це саме він мав відновити ту давню традиційну лінію, що урвалась силою трагедії Української Державності на його прапрадіді, Генеральному Хорунжому Якові Скоропадському, відновити її в повному обсязі і славі; він мав стати знову на державно-політичну працю, але в Україні, в Українській Державі. І ніхто інший, як він мав ту Державу з небуття віків у старо-українських формах Гетьманства відродити, а тим і обновити Гетьманську традицію свого Роду

й раз на все привернути його для праці з покоління в покоління для Українського Народу, для Української Землі!

Віднині Рід Скоропадських і Україна, майбутнє того Роду й доля того Народу невіддільно навіки звязані! І родове гасло “*Favores conjugit*” — запорука того, що звязок цей тільки до добра України призведе.

Неменш знамений і той факт, що Павло Скоропадський був майже єдиним із нащадків давніх історичних козацько-шляхецьких родів, що давню славу українську свого Роду поновив, а вже цілковито сам-один зпоміж них і далі залишився продовжувати дідами заповідане Українське Діло Державне по катастрофі новітньої Української Держави.

Інакше бути не могло. Рід мав основу сutoукраїнську; характеризували його войовничість, привязаність до Землі, як основи буття Народу-Держави, ѹ до землі, як варстату праці, а далі надзвичайно сильно розвинене почуття обовязку перед громадою. Це був справді щиро козацький, давньо-хліборобський, український Рід. Ось ті, що споріднені з тим Родом, ті, що в його стовбур впродовж віків вливали свою кров, свої заповітні прагнення: Марковичі, Барановські, Милорадовичі, Миклашевські, Туманські, Лисенки, Подтереби, Журавські, Лазаревичі, Тимошенки, Рубани, Корнієнки, Корнієнки-Ограновичі, Ласкевичі, Себастіяновичі, Брежинські, Бутовичі, Лизогуби, Маковські, Родзянки, Оболонські, Мануйловичі, Апостоли, Кочубеї, Горленки, Голуби, Жученки, Їскрицькі, Вольські, Томари, Демешки, Розумирозумовські, Закревські, Чарторизькі...

Хто вони, як не творці славного Війська Запорозького, славного Гетьманства Українського!

Це те, що впродовж віків збігалось до Роду, немов припливи до річки, щоб у сучасному його Представнику знову прийти до голосу, прийти до реальної праці над здійсненням недовиконаних заповітів своїх предків.

1917 рік. Російська революція розгорається й поглибується. Фронт розкладається. 34. Армійський Корпус Російської армії ще тримається, тримається силою волі, енергії та силою справжнього вояцького серця свого командира, генерал-лейтенанта Павла Скоропадського. В молодого генерала одна турбота — фронт, продовження війни! Його вояцька вдача не може ані на хвилину припустити, що можна так безславно, так ганебно скінчити війну. Він із радістю приймає розпорядок вишого командування про

українізацію свого корпусу. Він інтуїтивно відчуває, що саме українізація піднесе боєздатність корпусу. Ось так повстає І. Український Корпус. Тим часом стихійно відроджується нове українське життя, приспане довголітнім побутом у Російській Імперії. В Києві твориться українська влада. Але проблеми політичні, проблеми влади під ту хвилю не цікавлять командира І. Українського Корпусу. Він вояк. Він вірить тим українським людям із Центральної Ради. Там українська влада. Він же має захистити її і столицею від розперезаної збольшевиченої солдатні, що ось-ось посуне самовільно з фронту в запілля на Київ, змітаючи все на своєму шляху. Ту солдатню всіма силами на це підбехтують комуністичні ватажки із Смольного, бо вони добре бачать, що відроджена Україна це найбільша перешкода в їх поході до влади на просторах б. Російської Імперії.

Але з Центральної Ради, з її Військового Секретаріату тягне холодком, тягне недуже добре прихованою нехіттю до генерала і його корпусу. Причини? — Прізвище, привід Гетьманства, пан!

Центральна ж бо Рада не має ніякого боєздатного війська, а тут українізований корпус, ще боєздатний, на чолі з молодим енергійним командиром, що до того носить гетьманське прізвище. А що... Як?...

Військовий Секретаріят, що складається з засадничих анти-мілітаристів, бачить перед собою видуману небезпеку й застосовує випробуваний демократичний спосіб: розклад корпусу зсередини, внесення розкладу між командуванням і підлеглими. Для цього до корпусу на поповнення старшинського складу командуються молодші старшини, здебільша прaporщики, що стоять у безпосередньому звязку з Військовим Секретаріятом та чинять за його вказівками. Загострює ситуацію ще й обрання генерала Павла Скоропадського на Отамана всього Вільного Козацтва, що сталося 6 жовтня 1917 року в Чигирині на Всеукраїнському Козачому Зізді.

Ось невеличкий приклад відношення Військового Секретаріату до єдиної на той час впорядкованої української частини. Командир корпусу бачить, що корпус в умовинах революційного запілля неминуче розкладається, а тому просить Секретаріят дати дозвіл виступити на фронт. Генеральний Секретар військових справ надсилає командирові корпусу наказ про негайний виступ корпусу на фронт, але рівночасно через спеціальних відпоручників веде в корпусі низову агітацію серед рядовиків за те, щоб корпус ішов до Києва. Це був звичайний саботаж корпусу з боку

українського політичного Центру. Сіллю в оці була особа командаира корпусу. І ось «тут прокидається в воякові українець-державник, прокидається приспаний за час Російської Імперії дух предків». Павло Скоропадський постановляє відійти від командування корпусом. Ось як він сам пише про цей свій крок у своїх споминах під заголовком “І. Український Корпус”:

„... Я ясно бачив, що цей саботаж поведе до розвалу корпусу і до катастрофи цілого того політичного центру. Тому я вважав своїм обов'язком одійти від командування корпусом, аби таким способом облегчити уstanовлення більш нормальних відносин між українським політичним центром і тією збройною силою, на яку цей центр мав опертися в першій війні за Українську Державність.

Це рішення я прийняв з великим болем у серці, бо руйнувалася надія покласти міцний фундамент для будови регулярної армії і тим утворити умовини, без яких Держава Українська не могла існувати. Обдумавши все це, я тут же в другій кімнаті Секретаріату написав рапорт про моє звільнення од командування разом з наказом тимчасово вступити в командування начальникові 104. дивізії — генералові Гандзюкові“ („Хліб. Україна“, Збірник 3-8).

І вже на серці молодого генерала лежала турбота не про корпус, а за Україну, за Українську Державу. Він побачив у тих, від кого чекав мудрих рішень і чинів, із одного боку утопійні теорії, а з другого — особисту дрібничковість, плиткість та брак державницького розгляду.

І ось проходять перед його очима жахливі картини наступу большевиків під командою Муравйова. Захищати Україну і столицю нема кому. Демократичне військо Центральної Ради лузає насіння, мітингує та оголошує “невтралітет”. Під Крутами гинуть недосвідчені й необучені юнаки. Кілька соток охочих завзятців боронить Київ. Київ падає, і в ньому більшовики вимордовують 3000 старшин...

Берест-Литовський договір. Німці викидають большевиків із України й дають урядові Центральної Ради можність робити державну роботу. Але й нещастя не навчає непоправних гореполітиків... Вони продовжують безконечну балаканину. Зобовязань, прийнятих на себе українським урядом на основі Берестейського миру, не виконується. Статечні українські хлібороби, великі й малі, єдині, що можуть виконати ті зобовязання, відверто вимагають зміни економічної та соціальної політики Центральної Ради. В німців повстає думка перейти над Українською Державою до порядку денного, на якому написано: окупація.

Це все бачить Павло Скоропадський. В нього зріє рішення: треба зміни! Треба на карту ставити себе! Так приходить до ве-

ликового й відважного чину 29. IV. 18. року — до відновлення в Україні Гетьманства. Відважного чину тому, що тоді 90 відсотків так званого свідомого Українства було з Центральною Радою. Це значило, що українська інтелігенція, що складала те Українство, з моменту встановлення Гетьманства в переважній своїй більшості стала в опозицію до Гетьмана. Те ж, що піддержало Гетьмана в його чині, думало не так про Україну та її політично-державне майбутнє, як більш про свій становий та маєтковий інтерес, добавивши в Гетьманові свого роду переходову станицю, де можна було прийти трохи до себе після революційного буревію та зробити з України трамплін до скоку в Єдину й Неподільну Росію. І все ж таки за таких обставин, сам-один, бо ж того, що ми тепер називаємо “гетьманцями”, і в помину не було, Гетьман доконує просто чуда... Недарма сьогодні навіть і тодішні противники Гетьманства й Гетьмана признають, що Держава Українська, властиво, тільки за Гетьманства й була. Ось трохи цифр для ілюстрації:

Напередодні повстання проти Гетьманства Україна була майже зовсім зорганізованою країною: економічне життя відновлялося, торговля була інтенсивна, залізничний рух і транспорт були майже нормальні. Було 400 мільйонів пудів пшеници; понад 4 мільярди карбованців, здебільшого в чужоземній валюті; на складах згромаджено понад 3 мільйони пудів цукру. І все це за яких неповних 7 місяців!

Виявилося, що Гетьман Павло унаслідував від предків не тільки войовничість, не тільки відвагу та лицарськість, але й хист Організатора Держави.

Але невиразна українська лінія тодішніх німецьких чинників, що не йшла назустріч настирливому домаганню Гетьмана дати згоду на формування Українського Війська в задуманих ним межах, а далі й розвал тодішньої Німецької Держави; антанська провокація з вимогою проголошення Гетьманом федерації з Москвою взамін за поміч проти большевиків; підмінування большевиками України своєю пропагандою серед соціально слабшого елементу в Україні, а з окрема серед чужого міського населення України; ворожнеча до України й Гетьмана навіть і білих москалів, що знайшли собі притулок і захист в Україні; а нарешті — активна ворожнеча української інтелігенції до Гетьмана й Гетьманства, що вилилася в повстання проти Гетьманства, — все це разом узяте привело до упадку його.

* * *

Кайзер Німеччини Вільгельм II і Гетьман України Павло Скоропадський в кабінеті Вільгельма II-го в імператорському замку Вільгельмсгоге біля Касселю 6 вересня 1918 року.

1920 рік. Остання спроба демократичної Української Народної Республіки, що під її прапором піднято повстання проти власної Держави в формі Гетьманства 1918 р., визволити від більшовиків зайняту Україну з допомогою маршала Пілсудського, закінчується ганебним для України Ризьким миром поляків із большевиками, без узгляднення інтересів України, та навіть і без участі УНР. Зайвий раз доведено, що кожна спроба українська подолати Москву при помочі Польщі все кінчиться поділом України між Польщею й Москвою. Роки 1919—20 були, властиво, конанням Української Державності. Правда, українське військо завзято бореться проти більшовицької навали, але малочисленне, недобре ведене, а ще гірше забезпечене всім потрібним, воно мусіло було підлягати силі, бо удар, нанесений нерозважним повстанням проти власної Держави, позбавив цю геройчу боротьбу будьяких виглядів.

Та ѿ що могла поставити демократична українська інтелігенція з своїми рожево-червоними гаслами проти стародержавницької Москви, що тепер сунула в Україну в своєму черговому поході за хлібом, розпалена жаром скрайніх соціальних гасел. Хто з українців міг піддержати ту інтелігенцію в її спробі підперти захитану нею ж будову нової Держави демократично-соціалістичними підпорами та витримати наступ із півночі?

Статечні хлібороби частинно замкнулися в собі, в надії якось перебути свою колотнечу й чужу бурю, частинно примкнули до білої московської контр-революції, думавши хоч так захистити свою землю, бо вона однаково була загрожена і червоною Москвою й червонавим Києвом.

Малоземельні хлібороби й хліборобські робітники (наймити на економіях), що не мали що захищати, а чекали тільки щось “дістати”, ясна річ, не бачили ніякої потреби воювати з тими, хто їм так багато і привабливо обіцяв . . . без ніякого бою. — І це вони відтягнули від УНР її ліве крило (боротьбістів і незалежників), що потім наклало головами в більшовицьких льохах та концлагерях, коли проминула потреба в них для більшовицької Москви.

Міське населення — москалі, зросійщені українці й жиди, а також і промисловий пролетаріят — того самого складу — не могло дочекатися більшовиків, щоб тільки позбавитися ненависної для них України з її “мовою” та її “добродіями”.

Спроби тих нечисленних українських державників-патріотів, що в лавах демократичного українського війська бились за дер-

жавницьку ідею, щоб якось покласти край вічним хитанням урядів УНР між національним і соціальним, між революцією й контрреволюцією та ось так привернути тверду державно-національну лінію, кінчалися або невдачами (Оскілко), або огидними вбивствами (Болбочан)...

Зрештою — все українське, що так чи інакше стало до боротьби з большевиками, волею суворої долі опинилося поза межами Батьківщини — на еміграції.

В той час у світі панувала неподільно демократія. Демократична УНР отaborилася у Польщі і за роблення доброго вигляду в поганій польській грі українськими картами дістала від своєї “спільнниці” дещо на прожиток. **Але військо її, те військо, що до кінця виконало свій обовязок, опинилося за польськими дротами.** Опозиційна до УНР її соціалістична частина отaborилася у демократичній Чехії, де з ласки дужих світу цього дістала право на ведення культурної праці серед своїх земляків. Обидві частини оції української інтелігенції були й далі широко орієнтовані на світову демократію й усі свої надії на визволення Батьківщини покладали на неї та на її вищий орган міжнаціональної “справедливості” на . . . Лігу Націй.

Гетьман Павло Скоропадський бачить усе це, бачить безвиглядність метушні української демократичної еміграції, і в нього зріє постанова знову вступити в політичне життя і знову стати на захист загроженої Ідеї Української Державності.

Інтуїція державного мужа підсказує йому, що західні демократії не в силі поставити щось проти большевизму, який цупко тримає в своїх руках Україну та заливає її потоками крові, здушуючи криваво спізnenі спроби українських хліборобів у повстаннях збройно відбитися від лютого ворога. Гетьман ніби передбачає, що коли щось і повстане здібне приборкати большевизм, то хіба в найздоровішій частині Європи — в Німеччині. Він залишає Швайцарію, де він оселився по упадку Гетьманства, й переїздить до Німеччини.

Гасло в нього лишається незмінним: Українська Держава! Шлях до того: міцна організація ліпших українських людей, об'єднаних вірою в правду свого діла, вірних Ідеї, дисциплінованих і жертвенних. Отже треба мати те, що йому бракувало в 1918 р.

Не менш ясне для Гетьмана й те, що тільки тривалим і безпереривним зусиллям ці люди можуть створити Українську Державу.

Але для Організації, для її праці конче потрібна ідеологія, а

зокрема треба в традиційну українську форму Гетьманства влити новий зміст, що відповідав би новим умовинам життя, відповідав би духові часу.

І ось тут, також на еміграції, за почином невеличкого гурта українських патріотів-державників, хліборобів, що навязують зв'язок із Гетьманом, злід пера незабутнього Вячеслава Липинського повстає струнка ідеологія Трудової Української Монархії, подана в "Листах до братів хліборобів", творі, що його дехто називає політичним Евангелієм Українського Народу. Ось так повстає Гетьманський Рух на чолі з Гетьманом Павлом Скоропадським.

Ось так удруге віддає себе Гетьман праці на добро Батьківщині! На добро свого Народу! Забуті прикрі особисті переживання з 1918 року. Він сам і його Родина стають відтепер осередком, до якого тягнуться, спочатку поволі й нечисленно, а щораз далі то більше й інтенсивніше, серця українських патріотів. Демократія українська, а з нею й її наймолодший витвір — українські націоналісти, про большевиків і не загадуючи, несамовито штурмують Гетьмана. Яких тільки провокаційних і брехливих інсинуацій, наклеїв і чуток не пущено світом із їх боку про особу Гетьмана!

Але це не може ні зупинити його, ні збити з узятого ним шляху. Правда з ним, він це знає! Він вірить у мудрість не емігрантської української інтелігенції, а в мудрість, відвічну мудрість Українського Народу. Все це може віправити тільки час, уперта плянова праця та батьківський спокій. І Гетьман, а з ним і гетьманці знають, що їх час прийде. Перерви в праці бути не може, бо діло Гетьмана продовжуватиме Гетьманич Данило, підготований до цього свідомо своїм батьком.

Генерал Павло Скоропадський увійшов до історії боротьби Українського Народу за свою волю, за свою Державу. Гетьман Павло Скоропадський ту Державу поставив на міцний традиційний національно-державний ґрунт.

Нерозважність українських бездержавників, хоч на свій лад і палких борців за кращу долю свого народу, урвала ту його працю. Вислідом була нечувана в історії Українського Народу руйна!

Непохитно стойти нічим незаплямований Гетьманський стяг, на якому написано: **БУДЬЮ УКРАЇНУ ДЛЯ ВСІХ І З УСІМА!**

Єлісавета Скоропадська

Останні дні моого батька

С п о м и н и

Меттен, 2/16 травня 1945 року, в день уродини моого Батька

Ми вийшли з Меллінгену 8-го квітня 1945 року. До того було багато всякого клопоту й турбот, про які тут писати не буду. Спочатку думали їхати потягом, але потяги з Меллінгену вже не йшли, а треба було б іти пішки до Ієнн або до якогось іншого міста.

В суботу 7-го квітня Батько зустрінув на вулиці випадково якогось вояка коло авта. Він зним почав розмову й запитав, чи не можна було б повезти нас автом до того двірця, з якого тепер ідуть потяги.

Вояк сказав, що те не від нього залежить, а щоб Батько звернувся до його шефа, Гавптмана Х. — Гавптман поставився до моого Батька надзвичайно прихильно й пообіцяв допомогти чим тільки зможе. Були надії, що нас повезуть вантажним автом аж до Регенсбургу. З'ясувалося лише в неділю пополудні, але не дуже для нас сприятливо. Перш за все змогли взяти нас лише до одного села Якота, поблизу Плауена, а крім того брали нас не всіх вісім (Батько, я, няня, Грищинський, Плечко, Королішин з дружиною, Гаврусович, якого в той час хоч і не було, але на нього все ще чекали), а лише 4-ох, і дуже обмежену кількість речей. Вирішили майже все залишити в Меллінгені, й взяти з собою лише стільки, скільки кожний сам міг би підняти й нести, хоча б і не далеко, але принаймні перенести з одного перону на другий. Дуже мало змогли взяти особистих речей, бо мали з собою досить тяжкий архів, канцелярію, машинки й т.ін. Мали з собою досить тяжкі пакунки з харчами, бо не знали, скільки часу будемо їхати й приготовилися до довгої й тяжкої подорожі. Плечко й Кор-

лишин хотіли на другий день взяти дещо з залишених нами речей, бо їм ніби то було обіцяно, що їх повезуть так само як і нас автом до Якоти на слідуючий день.

8-го мали їхати мій Батько зі мною, нянею та Грищинський. Плечко й Королишин мали зголоситися у бургомистра села Якота й нас там розшукати.

Перед виходом з дому (виходили з бараку, де жила няня й я) ми, за старим українським звичаєм, всі сіли й мій Батько прочитав "Отче наш" і помолився. Він сказав: — "Цей раз мусимо особливо помолитися Богові, бо подоріж буде надзвичайно небезпечна й довга".

Речі, які ми залишили в Меллінгені, мав одвезти п. Добровольський і п. Горобців до пастора, а частину до пекаря Блумгарта, де мешкав п. Горобців з дружиною.

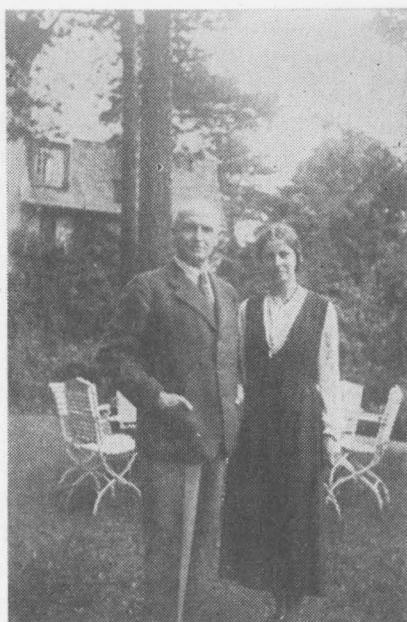
О 6-й годині мали бути перед гаствазом Бургкеллер. Звідти виїздив грузовик. Спочатку повезли маленьким возиком наші речі. Перша пішла няня, щоб за речами доглядати. Нас провожали п.п. Добровольський, Королишин, Плечко, Горобців, Ключковський. Хоч нам сказали бути на місці о 6 год., але довелося ще довго чекати поки виїхали. Вантажне авто було невеличке, і було вже навантажене всяким військовим майном та скринями. Мойому Батькові дали місце спереду між шофером й одним вояком. Вечір був холодний та вогкий. Я була рада, що Батькові спереду буде зручніше й тепліше сидіти. Він дуже кашляв. Няня, Грищинський та я улаштувалися ззаду. Мені неприємно було, що Батько буде сидіти не з нами, а з чужими людьми. Якось страшно було не бачити його весь час перед собою.

Прощаючися, п. Плечко заспокоював, що завтра з канцелярією буде з нами: — "Щоб я Вашу Світлість не розшукав, щоб я не був пунктуальний"! . . . Найпізніше мали вони бути в Якоті у вівторок.

Звичайно подорож з Меллінгену до Плавена триває не більше як 2-3 години. Думали, що обовязково вже до дванадцятої вночі будемо в Якоті, але вийшло в дійсності зовсім не так. Їхали більше 12-ти годин. Грузовик наш ішов як черепаха. Був такий старий, що, здавалося, ось-ось розвалиться. В кожному селі й містечку стояли без кінця.

Як доїхали до Гера, почався справжній алярм. Грищинський залишився з шоферами коло авта, а мій Батько, няня й я пішли шукати бомбосховища. Бункера не було. Перечекали алярм в

Гетьман Павло Скоропадський з донькою
Єлисаветою в Ванзее 1943 року.

льоху маленької приватної вілли. Стрілянини майже не було, хоч алярм тривав довго й чути було, що літало багато літаків.

В грузовику крім нас їхало ще кілька жовнірів. По дорозі забрали ще якогось старенького панка. Сиділи на своїх речах. Було дуже тісно й незручно; під ранок стало холодно, й пороху було стільки, що коли ми вийшли з грузовика, були чорні, як сажотруси. Батько хоч і не мерз, але сидячи спереду, страждав від повітря, що було попсоване моторовими газами. Батько казав, що шофер мав великі здібності направляти машину. Вона на кожному кроці псувалася й його помічник не міг собі дати з нею ради. Через те серед ночі наш шофер так втомився, що потрібував кілька годин, щоб переспати.

Вранці виявилося, що нас привезли не в Якота, як було умовлено, а в місто Пель, в 2-х кілометрах від Якота. Далі грузовик не йшов.

Там ми довідалися, що начальство наших жовнірів, яке мало бути в Якота й яке мало дати нам можливість їхати далі, вже з Якота евакуувалось й знаходитьться на пятнадцять кілометрів далі від нас в місті Рупертсгрюн.

Батько вирішив почекати в Пелі приїзду Плечка й Королишних. Сподівалися, що й Гавrusевич приїде з ними.

Грузовик наш спинився перед величезним будинком, так званим замком. Власником маєтку був молодий чоловік, який тепер був на фронті, а тут жила його родичка старенька панна Йоганна фон Боденгавзен, якій було 86 років. Спочатку пішов з нею й з кастеляншою говорити наш шофер, а потім пішов познайомитися з ними й мій Батько.

Кастелянша, фрав Г., яка все мала в своїх руках, так сердечно прийняла моого Батька й всіх нас, як принадлежних до нього, що не має й слів, щоб висловити їй нашу вдячність.

Будинок був величезний, побудований ще в 10-му віці якимсь мабуть мало освіченим архітектором, бо вигляд мав чудернацький, хоч і був побудований міцно. Ми одержали дві великі кімнати на другому поверсі.

За день перед тим виїхали старшини, які там мешкали. Це нам пощастило, бо в іншому разі, не зважаючи на розміри будинка, не знайшлося б для нас кімнати.

Фрав Г. попрохала нас тимчасом піти випити каву до гестгавзу, аби вона сама встигла прибрати для нас кімнати.

Мій Батько й Грищинський оселилися в кімнаті, яка була улаштована як спальня, а няня й я в колишній юдельні, куди були поставлені походні ліжка. Фрав Г. зі своїх скринь витягла для нас найкращу полотняну білизну, принесла всім чудові пуховики й подушки. Вона запропонувала нам харчувати нас, якби ми задовольнилися тим, що вона нам буде давати. Вона витягла із шаф срібло, найкращі свої чашки й посуд. Була так зворушливо добра, не зважаючи на те, що її буквально розривали на часті. Вона сама була вже не молода, дочка місцевого коваля, вдова по ковалеві й племінника також мала в кovalях. Вона виросла й зрослася з маєтком Пелем і з родиною фон Боденгавзен. Не зважаючи на скрутні часи, вона доглядала дбайливо й зворушливо за старою панною фон Боденгавзен, яка була вже цілком безпомічна й майже сліпа. Старенька всі свої 86 років нікуди майже з маєтку не виїздila. Лише в молодості кожні два роки їздила вона з сестрою до Саксонського двору. Мала патріотизм саксонський, не любила прусаків. Родина її була дуже бідна. Маєток був невеликий. Належав він її братові, а той передав його своїм родичеві в спадщину з тим, щоб його сестра мала право тут дожити свій вік. Було дуже сумно дивитися на цю стареньку панну, яка була пережитком з старих цілком інших часів і зовсім не можна було її умістити в нову теперішню жахливу добу.

В будинку в 3-му поверсі містилася школа Гітлерівської молоді. Фрав Г. говорила, що то все майбутні розбишки й злочинці. Учителі їх — казна-що. Їх було там 75 чоловік і для них мусіла варити Фрав Г. Становище старенької панни й Фрав Г. було тяжке, бо на них косо дивилася місцева влада й старалася їх особисто в усьому обмежувати. Власникам видавали харчі на картки, лише трохи більше їм перепадало масла, молока й яєць. Коли Фрав Г. нас годувала й не брала з нас карток, то лише завдяки своєму доброму серцеві, а не тому, що у неї було багато зайвого. Вигоди вона від нас не мала ніякої, лише мала турботи, бо мусіла навіть ховати від інших все те, що носила нам їсти, аби не заздирили. Вона казала майому Батькові: —“Я знаю, що я роблю не так, як слід було б для Вас зробити і не так як я хотіла би, але тому винні часи й обставини. Приїздіть до нас пожити після війни”. І ми обіцяли.

В Пель ми приїхали 9-го. Через те, що ми не спали всю ніч і були стомлені, — лягли вдень спати. О шостій годині вечора нам принесла вечерю Фрав Г. Це було для нас добродійством, бо виявилося, що ніде в містечку ми не могли б одержати їжі, і в крамницях вже кілька днів рішуче нічого не продавали. Хліба не було ніде.

Мій Батько почував себе досить зле; був дуже перестужений, мав гарячку й страшенно кашляв. Не зважаючи на те, він під час нашого побуту в Пелі писав багато листів. Знаю, що написав довгі й важливі листи до деяких чільних гетьманців в організаційних справах.

На вечерю в перший день мій Батько не вставав. В кімнатах було дже холодно, але мила фрав Г. принесла для мого Батька цілий кошик дров, гарячого молока й грілку для ніг.

Таке зворушливе й привітне відношення в наші такі жорстокі й хамські часи було, як проміння сонця серед хмарного дня. Фрав Г.. казала: — “мені чоловік залишив досить грошей, я не потребувала б працювати, але робота дає мені радість, і я завше стараюсь робити добро”. Її очі дійсно світилися ласкою й доброю. А ми ж були для неї цілком чужі. Я пишу так багато про цю жінку, бо вона була так добра для мого Батька, й я цього ніколи не забуду.

Хоч ми трохи й поспали вдень, але були ще перетомлені й рано лягли. Мій Батько казав: — “як добре, що ми маємо тут дві кімнати рядом, не так як в Меллінгені, де всі жили в різних місцях і далеко один від одного. Коли ми будемо мати Центр в Авгс-

бургу або Мюнхені, обовязково хочу, щоб було дві кімнати у мене, щоб Ти і там була зі мною”.

* * *

О годині 11-тій вночі почався алярм. Почали бомбардувати Плавен. В домі всі побігли до пивниці. А ми міцно спали. Я прокинулася й думаю: — треба сказати Батькові й Грищинському, що літаки близько, бо вони, може, не чують. Я пішла до них і кажу: — “Ви знаєте, що гатять Плавен?” А мій Батько спросоння відповідає: — “Хай собі бомбують, це далеко”. І ми не вставали, хоч бомбували так, що весь будинок трясся.

Нальот тривав якусь годину, не довше, але бомбували Плавен так ґрунтовно, що я особисто ніде в Берліні за всі ці роки нічого подібного не бачила. Місто стало мертвe.

Ми чekали на Плечка й Королишних, а їх все не було. Боялися, чи не попали вони в алярм. Мій Батько страшенно хотів їхати далі, проте, казав: — “Ми ж не можемо їхати без наших, ми ж не можемо їх так кинути, вони напевно незабаром зголосяться”.

На другий день Батько й Грищинський ходили до Якота й всюди у бургомистра і в енесфав залишили нашу адресу на той випадок, що наші нас там будуть шукати. Ще на другий день Батько послав Грищинського до Плавена, щоб побував там у поліції та довідався чи не зголосилися там наші, та взагалі, які є відомості про потяги, чи не розбомбували часом потягів і т.ін. Батько думав, що може наші поїхали не автомобілем, а залізницею та попали в нальот. В його голові не могло уміститися, що може вони і не поїхали зовсім за ним, як то обіцяли.

Вісти, які приніс Грищинський, були не потішаючі. Місто більше не існувало. Тисячі людей загинуло. Всі установи були розбомбовані, потяги не ходили. Шукати там наших було б неможливо. Всюди горить, усюди самі руїни.

Батько вирішив, що чекати більше нема рациї й треба їхати далі без Королишних і без Плечка, який власне мав організувати подоріж й про все дбати. Допомога нам була б дуже потрібна, бо багато було всяких справ, що їх треба було полагодити, а своїх сил не вистарчало. Мойому Батькові, наприклад, відомо було, що зовсім недалеко від Пелю живе п. Г. і з ним він дуже хотів побачитися, але не було можливості його повідомити, що мій Батько поблизу. Не було кого туди послати. Всюди треба було ходити пішки, залізниці були зруйновані, телефони не функціонували.

Його Світлість Гетьман Павло і йї Світлість Гетьманова
Олександра в саду Ванзее коло Берліну.

Мій Батько дуже боявся, якби нам не застягти в Пелі. Хоч до нас ставилися добре, але мій Батько прохав притулку на два дні, а ми вже залишилися довше.

Панна фон Боденгавzen пропонувала Батькові приходити до неї слухати радіо. Наступ американців йшов таким швидким темпом, що мій Батько дуже боявся, що не встигнемо проскочити до Оберстдорфу. Його провідна думка була — за всяку ціну їхати далі.

Він мені постійно казав: — “Я так mrію попасти до Оберстдорфу, я так mrію побачити Мама. Я мушу з нею все обговорити, як нам далі бути. Я страшенно втомився, я mrію відпочити в Оберстдорфі один лише тиждень, а потім знову з подвоєною енергією працювати далі для української справи”.

В Пелі кашель Батька майже припинився, завдяки дбайливості Фрав Г. і всіх нас. Він був майже знову здоровий. Виглядав зовсім добре. Сил було багато. Завзяття також.

* * *

Одного вечора Батько багато говорив про Данила. Казав, як тяжко було не бачити його ці всі 6 літ. Сказав: — “Я так mrію побачити його в скорому часі. Я так хотів би передати йому ведення всіх справ Гетьманського Руху. Він має багато якостей, яких я не маю. Він буде кращим організатором. Я хотів би стояти в стороні й йому лише помагати порадами й досвідом”.

Говорив про ті пляни, які мав для дальшої роботи. Турбувало його дуже, як будуть наступати большевики. Мав надію, що Берлін буде занятий не большевиками, а американцями. Взагалі увесь час і тепер і раніш казав: — “Треба, щоб українці ніколи не забували, що найгірший їх ворог — то є большевики і що на жадні компроміси з ними йти не можна; їх можна і треба лише поборювати. Співпраці з ними бути не може”.

Розпорощений стан українства і брак серед більшості людей справжньої жертвеності, лицарськості, справжньої ідейності і патріотизму — все це страшенно гнітило мого Батька.

Пляни надалі мав широкі. Він забував, що сили одної людини, та ще тої, що несе на своїх плечах такий страшний тягар, обмежені, забував, що має вже не молодий вік. Мав завзяття й незламний дух більше кожної молодої людини.

Гнітило його, що мало серед українців людей з широким розмахом, з державницькою думкою, людей чину, на яких можна було б при всіх обставинах покластися. Ми маємо багато прекрасних людей, але у багатьох з них замало внутрішньої здисциплінованності, замало витриманності й витривалості. Ми маємо прекрасну молодь, але вона замало визнає авторитет старших досвідчених людей. Багато з наших теперішніх політиків не вміють стати вище дрібних особистих амбіцій.

Не зважаючи на багато тяжких розчарувань, які переживав за останні роки, міцно вірив у кращу долю українського народу, вірив у самий український народ і хотів йому служити до кінця, не шкодуючи власних сил.

Під час нашого побуту в Меллінгені кілька разів і тепер знову в Пелі Батько казав мені: — “Ти знаєш, у мене почуття, що я не доїду до Оберстдорфу. У мене почуття, що я своїх більше не побачу. Передай їм, що я їх всіх там і мою дорогу Оленку, про яку я тепер теж нічого не знаю й за яку я дуже турбується, бо вона там сама, страшенно-страшено люблю й якби зі мною щось трапилося, скажи їм, що я за них буду молитися. Данило мусить продовжувати мое діло. Я вірю, що він це буде робити. Він буде більш щасливий, ніж я. Я переконаний, що Данило міг би багато для України зробити, але лише в тому випадку, коли й українці його будуть підтримувати всіма своїми силами. Коли мене не буде, хай Данило дбає про Мама, але я переконаний, що й Гетьманці її не залишать”.

Коли я прохала Батька не говорити таких речей, бо ми хоч, може й не скоро, а до Оберстдорфу таки доїдемо, то він, як і в

Гетьман Павло в своєму робочому кабінеті у Ванзее.

Меллінгені, сказав мені: — “Ні, я це почиваю; коли я був перед Різдвом в Оберстдорфі, Мама й Марійка так зі мною прощалися, що я вже тоді відчув, що я їх в останнє бачу. Вони мені дали на дорогу іконку й я завжди маю її з собою”.

Але такі сумні думки під час нашої подорожі Батько висказував не часто. Настрій взагалі був дуже бадьорий. Він казав: — “Ми будемо їхати етапами й може з перешкодами, але то нічого. Час не звязує нас. Я мушу тільки переговорити з Мама про пекучі справи до того як нас відріжуть. Є багато питань, які мусимо спільно вирішити. Ми будемо мати багато всяких труднощів, але Бог поможе нам все перемогти”.

У середу Грищинський та я ходили до Якота довідуватися, як ходять потяги. По дорозі п. Грищинський говорив з жовнірами і ми довідалися від них, що всі моторові частини вже виїхали й що сполучитися тепер з кимсь з вищого начальства неможливо. Самі вони нічим нам допомогти не могли б. На залізниці нічого не знали. З Якота, принаймні, ніякі потяги не виходили. Урядовці вважали, що й з Плавену також виїхати не можна. Нарешті вони сказали, що на їх думку єдиною можливістю виїхати в напрямку на півден, то було б через місто Сірав. Їм відомо було, що звідти потяги ходять більш менш регулярно. Сірав від Пелю було у 18 кілометрах віддалі. В цій місцевості ніколи ні від кого не можна було щось довідатися прямо й одержати більш менш розумної відповіді. Люди всі здавалися неймовірно дурні

й не розвинені. Так само ніколи не можна було дізнатися, скільки куди кілометрів. Так, напр., від Пелю до Якота рахують 3 кілометри. На стовпі дійсно стоїть три кілометри, але йдеш — йдеш без кінця, знову стовп і знову стоїть, що до Якота 3 кілометри. Або що від Пелю до Якоти 3 кілометри, а з Якоти до Пелю щось зовсім інше. І так усюди. Місцевість коло Пелю надзвичайно гарна; не порівняти з краєвидом коло Меллінгену, де все було однomanітне; села бідні, брудні й непривітні.

Батько сказав: — “Ми мусимо дістатися до залізниці, бо в протиіному разі ми ніколи звідси не вийдемо”.

В замку Пель стало дуже неспокійно. Після того, як розбомбували Плавен, всіх хлопців з їх учителями виселили в якусь стодолу, а на їх місце улаштували військовий шпиталь. Хлопців було 75, а тепер наїшло понад 250 людей. Гармідер був незвичайний. Фрав Г. ще більш розривалася, бо за всім треба було доглядати. Замкова кухня була величезна. Нагадувала собю щось середнєвічне. Стіни мали коло метра глибини, стеля підпиралася стовпами й всюди були якісь таємничі закутки. Серед кухні стояла грубка, яка мала такий розмір, що в жадну звичайну кімнату не влізла би взагалі, мабуть мала метрів три-четири довжини. В цю кухню умістилося б людей сто. В ній тепер з ранку до вечора був натовп. Верховодила там Фрав Г. разом з червонохрестими сестрами. Весь дім був повний ранених. Ніде не можна було пройти. Серед всього цього чужого нам люду ми почували себе недобре. Крім того настрай у всіх був дуже нервовий. Ніхто не знав, чим все скінчиться й як пройдуть над Пелем ті чорні хмари, що всюди збиралися. Серед цього натовпу людей найбільше почувалося, що влада німецька похитнулася. Порядку було мало й люди вже не боялися кари за вчинки, які раніш були б суверо покарані, особливо у військові часи. Майже не ховаючися, люди розкрадали чуже майно. Бідна Фрав Г. з розпукою дивилася на все те, що робилося в її володіннях. Жовніри господарювали в її шафах, так само, як у себе вдома.

Вечір середи й весь четвер пішли на розшуки можливостей перевезти наші речі й самим дістатися до Сірав. Треба сказати, що ми досі не дуже поспішали, бо все ще сподівалися, що приїдуть Плечко й Королишн. Мій Батько й я зробили візиту панні фон Боденгавзен, щоб подякувати їй за її гостинність. О п'ятій годині прослухали у неї радіо. Американці наблизялися швидким темпом. Батько боявся, що не встигнемо вибратися з Пелю, на

Гетьман Павло в саду Ванзее біля Берліну літом 1943 р.

який він дивився, як на мишоловку. Він був би тут цілком відрізаний від усіх своїх людей і не міг би продовжувати своєї роботи.

Через Фрав Г. Батько познайомився з одним з військових лікарів, якого вона вже й раніш знала. Він поставився до мого Батька з великою повагою й прихильністю й обіцяв допомогти. Думали спочатку, що до Сірав буде їхати грузовик, але в останню хвилину він не пішов. Єдиною можливістю було йти нам усім пішки, а для речей наших дістати візок. Лікар дав нам двох своїх людей, які за гроши й за цигарки погодилися на візочку везти наші речі до Сірав.

На другий день вранці попрощалися з Пелем і весело рушili в путь.

(далі буде)

Петро Солуха

Російська мова, Гетьман Павло і наша недержавність

стаття друга

ТРОХI ІСТОРІЇ

Наші предки слов'яни сами “собою володіли”, тоб то пра-вили, але з того правління, як відомо, нічого не виходило. І тоді вони покликали Рюрика з його братами на князя й сказали їм: “Земля наша велика й багата, а порядку в ній нема. Приходьте княжити й володіти нами”. І передали їм володіння, тоб то прав-ління цілим великим народом в басейні річки Дніпра.

Це було ні що інше, як **відмовлення демократії** від держав-ної влади і передача її князеві, монархові. Всенародня воля збе-регла свою владу всередині роду, але влада у всій землі, у феде-рації родів передана була князеві. **Вища влада передана була Рюрикові.** З Рюрика почалося державне життя наших предків, що створили потім могутню Київську князівську державу.

Погодившись бути князем наших предків, Рюрик зі своїми братами й військом, з яким він прийшов князювати, почав, як каже літопис, налагоджувати управління, визначати кордони своєї держави, укріплювати їх; літопис передає нам, що Рюрик дуже неохоче погодився бути князем наших предків, “боячись звірячого їхнього звичаю та вдачі”. Тому він увесь час поповню-вав своє військо варягами.

Не торкаюся спору науковців: з Рюрика чи з Аскольда й Діра або Олега треба рахувати початок державного життя наших предків. Для даної теми не точність дати або особи має значення,

а та напрямна державницької ідеї, за якою започатковувалося їй, нарешті, почалося державне життя наших предків, а за ними їй наше.

Наші предки не надавали значення, чи варяг Рюрик знов чи не знав їхньої мови. Вони розуміли, що Рюрик, коли погодиться стати їхнім князем, то не тільки їхньої мови навчиться, а й зовсім послов'яниться. Так воно потім і сталося. Не тільки Рюрик або скажемо Олег, а й їхнє військо й ті варягги, що приходили й селилися між слов'янськими племенами слов'янилися. Проф. В. Ключевський подає такий факт: “Жид Ібрагим, що добре був знайомий зі справами середньої й східної Європи, записка якого збереглася у творах арабського письменника XI ст. Аль-Бекра, біля половини X ст. писав, що “племена півночі (поміж ними й Русь) заволоділи деякими із слов'ян, живуть поміж ними до цього часу, навіть сприйняли їхню мову, поселившись між ними”. “Таке спостереження взяте зі слов'яно-варязьких князівств, що виникали в той час по узбережжю Балтійського моря й по річкових шляхах на Русі”. (проф. В. Ключевський. “Курс русской истории”. Часть I. Вид. Москва — Петроград, 1923 р., стор. 164). Варязька мова Рюрика не була нашим предкам перешкодою мати його собі за князя. Виходить, що наші предки IX ст. були більшими державниками, як ми у ХХ ст.

В російській історії маємо приклад з царицею Катериною II, яка була з німкень; ставши російською царицею, вона й російської мови навчилася й розбудовувала Росію ліпше, ніж деякі російські царі.

На прикладах нашої історії з варягом Рюриком IX ст. і на прикладах Болгарії, Греції, Румунії XIX й ХХ ст. ст., бачимо один і той самий закон творення держав, який нам говорить, що мова князів, королів, гетьманів, царів і цариць не відограє ніякої ролі й не може бути перешкодою у творенні держави.

Також не має ніякого значення для творення держави і те, чи королі Болгарії, Греції, Румунії були німецькими, австрійськими чи датськими офіцерами, а Рюрик може “варязьким генералом”, як Гетьман Павло перед тим був російським генералом. Так само не мало значення й те, що Гетьман Богдан Хмельницький був польським сотником, виконував дипломатичні доручення й був улюбленим польського короля, який викупив Богдана Хмельницького з турецької неволі. Значення мають високі кваліфікації, військовий фах, державність, патріотизм і добросхиль-

ність людини, а не те, в якій мові або армії набувався той фах: в російській, німецькій або іншій. Чи не тому “вивільні змагання” помстилися на нас, що на чолі українських військових формаций стояв звичайнісінький собі рахівник чи бухгалтер, а не фахівець військовик і державник? Зло у тому як раз і полягає, що у нас, українців, за справу беруться не люди фаху й державники, а баламути, авантурники, політичні банкроти або науковці-химерники безглазих теорій та навіть діти, **а громадянство отому всьому потурає.**

“ЗЕМЛЯ АСИМІЛЮЄ”

Цікавими є думки В. Липинського про асиміляцію хлібороба. Він каже: “Хлібороб — це земля. Отчизною, Батьківщиною хлібороба є його земля, а його нацією — народ, що ту землю заселяє... Нація й земля в поняттю хлібороба, це синоніми. Тому то, наприклад, німець-хлібороб, що осідає на землі, заселеній народом польським, тим самим мусить стати поляком. Поляк-хлібороб, що осідає на землі заселеній народом українським, тим самим мусить стати українцем і навпаки... Таким був спокон віку спосіб міжнародного думання хлібороба. Так повстали всі держави й нації хліборобські, у яких провідна — завше наносна — верства зливалася з місцевим народом в одну державну, а потім і національну цілість під впливом власне такого, а не іншого способу думання... (“Універсалізм у хліборобській ідеології”. Прага 1926 р., стор. 12). Чи не за цим законом варязькі витязі зі своїм військом слов'янилися, коли ставали слов'янськими князями й оселялися між слов'янами? Чи не за цим законом німці, стаючи королями Болгарії, Греції, болгарилися, гречилися, а німкені, стаючи російськими царицями, русифікувалися? Що ж тоді говорити про “українізацію” полтавських хліборобів? Чи міг уникнути закону української асиміляції хлібороб з Полтавщини Павло Скоропадський і не “зукраїнізуватися”, ставши Гетьманом усієї України? Чи не до абсурду доходять люди, а головне професори, витягаючи з архівів таємне листування Гетьмана Павла з прем'єром свого уряду Ф. Лизогубом у російській мові і витлумачуючи ту мову, як державний злочин?

Сьогодні кожний політик вчить російську мову. По багатьох вищих школах Європи й Америки вчать російською мови. А в нас, на еміграції, не якийсь там закукурічений партійний сектант, а професори лякають російською мовою. Чи не лякатимуть ще нас англійською мовою, математикою або хемією? Забуваємо ста-

родавню мудрість: "Пізнай ворога свого"! Хіба ми хочемо, щоб наші гетьмани чужоземних мов не знали або питали дозволу у партійних сектантів, яких чужоземних мов ім учили та якими мовами розмовляти й писати? І як сміли наші гетьмани, не спитавши наших баламутів, знати мови "споконвічних" наших ворогів: польську, турецьку, татарську? А кошовий Запоріжжя К. Гордієнко знов навіть латинську мову і вона не перешкоджала йому воювати за віру православну! А православні князі наші ще до чок своїх видавали заміж за чужоземних королів і нікого з нас про те не питали. О, Боже, скільки то князі й гетьмани наші на грішили проти сьогоднішніх професорських теорій!

Приклади з творенням держав: Болгарії, Греції, Румунії, України-Руси часів варяг, підтверджують думку В. Липинського, що в хліборобській державі провідна верства завжди зливається з місцевим народом в одну державну, а потім і національну цілість. Тому нема нічого наукового, а тільки одно шахрайство, коли **якийсь професор лякає українців українською державою, в якій був чи буде ще гетьман, князь чи президент, що володітиме малайською або папуаською мовами.** Нехай володіє хоч і китайською мовою, аби розбудовував українську державу й стояв біля неї на сторожі.

Хто хоч трохи пов'язаний був у рідному краю з землею, той знає на собі, що земля робить хлібороба патріотом. Земля асимілює кожного, хто на ній оселюється. Земля зробила наших предків державниками й покликала їм на князя Рюрика, що поклав підвалини для майбутньої великої держави. Земля покликала у 1918 р. на гетьмана Павла Скоропадського, що поклав підвалини української держави, яка по спадщині дісталась УНР і УССР! Наші предки створили державу, не знаючи про існування сьогоднішніх модерних філософій й та держава проіснувала сотні років. А ми з професорами й філософами найmodерніших теорій про рай на землі, про всесвітню рівність й братерство, про безкласове суспільство, про робітниче-селянську владу, про демократію, прогрес і безліч різних соціалізацій, націоналізацій, колективізацій, розкуркулень і всесвітніх революцій завалили голову, хліборобами створену, державу!

Не теорії чи філософії Канта, Гелеля, Спенсера, Сен-Сімона, Фур'є, Карла Маркса, Фіхте, Спінози та безлічі інших роблять нас українцями й патріотами своєї Батьківщини, **а наша земля**, яка нас породила й вигодувала. Не за теоріями тих філософів

створимо свою державу, а за власною українською державницькою філософією, що започаткував її Рюрик, “рубаючи города й воюючи скрізь”. За тією власною українською державницькою філософією, за якою розбудовували державу наші князі й княгині: Аскольд, Олег, Ігор, Ольга, Святослав, Володимир Великий, Ярослав Мудрий, а потім гетьмані, кінчаючи Павлом Скоропадським. За тією власною українською державницькою ідеологією, що сформулював і виклав її у своїх творах наш сучасник — В. Липинський в науку українським поколінням.

МОВНЕ ПИТАННЯ У 20 РОКАХ

Цікавим прикладом є Литва. Наслідком першої світової війни (1914-1918 р.р.) й російської революції Литва стала самостійною державою. Але литовці так були зруїфіковані й мова їхня настільки була ще не розроблена, що одразу перейти на урядування литовською мовою вони не могли. І от литовці примушенні були у своїй самостійній державі користуватися по установах російською мовою аж до 1925 року, поки науковці не розробили їм мову, не виробили термінології й не підготовили по школах кадри, що могли б виконувати свої обов’язки литовською мовою. Хто пригадує собі, в якому стані розвитку була наша мова у 1917-1918 р.р., щоб тією мовою урядувати по установах, викладати по школах різні науки, той знає, чи можемо ми сьогодні обвинувачувати діячів 1917-1918 рр. за незнання української мови. Чи маємо на те моральне право або звичайну пристойність? Українська мова в межах “балакання” та писання оповідань, віршів, це одно, а мова, якою викладаються технічні науки, агрономія, медицина, фізика, хемія, географія, військова команда, провадиться урядування — зовсім інше. Пригадаймо собі, скільки то клопоту мали зі словом “позаяк”? Не менше мороки мали з фразою — “з огляду на”... Непевні були, вживаючи слово “пропання”; плутали його зі словом “заява”. Пригадаймо нашу першу військову команду українською мовою: “Реміняку на пузяку”. Пригадаймо слова, що в присутності жінок не наважувалися говорити: “їdalня, голярня, рахувати” та ін. А ось була така творчість: “самопер попер до мордописа”, що значило: поїхав автом до фотографа. З книжечки М. Левицького — “Паки й паки”, зі стор. 30, видання Відень—Київ за 1920 р. подаю такий приклад, якою мовою писали за Української Народньої Республіки по її міністерствах:

„Пану Міністру Шляхів У.Н.Р.

Представляю при цьому предложення Відділа відчуження об його рішенні в справі відчуження участка землі, надлежашої громаді с. Триліс з включенням в нюю участка казенного ліса, маю за честь покірно просити Вашого увязнення для негайного виконання цього постановлення, щоб не було припинення робот“.

Отож, вихвалятися сьогодні та ще вченим з галузі української мови, що ось ми знали українську мову, а “царський генерал”, мовляв, не знат, виглядає не поважно.

На той час ні одна з наук не мала виробленої й усталеної української термінології. Галичина була в більш сприятливих умовах до розробки наук в українській мові та вироблення української термінології, але і вона того не зробила, покладених на неї сподівань не виправдала. А в політично-державницькому відношенні цілком збанкротувала. Замість того, щоб у 1918 р. з першого дня створення української держави йти до золотоверхого Києва розбудовувати Соборну Українську Державу, Галичина не рушила з місця. Тільки полонені галичани, що опинилися в Росії, включилися в державне життя України. Коли ж, нарешті, стався так званий “листопадовий зрыв”, Галичина на зразок Пашковецької волості оповістила себе “самостійною державою” — і то як раз республікою. Ось так розумів тоді наш Піемонт Соборну Україну, як і пашківці. Не помогли: ні історична традиція галицько-волинської держави, ні національна свідомість, ні релігійне виховання, що славилося своїм монархізмом, ні політична виробленість у віденському парламенті Австро-Угорської європейської держави, ані європейська культура.

До створення гетьманської держави, українська мова розвивалася в галузі красного письменства та історії. Народжена держава вимагала не лише мови байок, казок, оповідань, а мови, яка обслуговувала б усі ділянки українського життя: школи, установи, армію, науку, техніку, церкву, медицину та ін. А цього як раз ми й не мали. Вся праця з розробкою мови у всіх галузях життя лягла на плечі гетьманської держави. Отож, лише Гетьман поклав підвалини й початок творенню й розробленню української мови в усіх ділянках науки й знання, відкриваючи нижчі й середні школи з викладовою українською мовою, а також українські університети й академії (Академія Наук, Військова Академія, Академія Мистецтва). Як би Гетьман не започаткував у Київі Української Академії Наук та двох українських університетів, то хто знає, чи започаткували б їх більшовики та коли саме? Ота, Гетьманом Павлом започаткована Українська Академія Наук, що

перейшла більшовикам у спадщину, відіграла вирішальну роль у розвитку нашої мови у всіх ділянках науки й знання.

Тільки після Гетьмана більшовики й Українська Народня Республіка мусіли займатися українізацією й самостійністю. Зобов'язувала тих і тих українська спадщина, яку залишив їм після себе Гетьман. Та спадщина була урухомлена Гетьманом у напрямку самостійної України як держави і в напрямку українізації всього українського життя. Повернути назад до автономії, до єдиної неділімої, до російської мови вже не можна було **засадничо**. Більшовики не могли, бо їм треба було показати, що вони не завойовують Україну, а то самі українці змінюють у себе режим “революційним шляхом”. Свій імперіалізм і завоювання України вони мусіли ховати за українізацією й прийняттям самостійності. Говорячи про Україну, як самостійну державу, більшовики вкладали в поняття самостійності свій — єдиної неділімський зміст. Вони шукали таких нових форм єдиної неділімої Росії, за якими Україна назовні виглядала б самостійною, а змістом своїм залишалась би неподільною частиною Росії. Ту нову форму єдиної неділімої Росії більшовики знайшли — то Союз Радян. Соц. Республік, щось на зразок Сполуч. Штатів Америки.

Що ж до Української Народньої Республіки, то вона, заваливши гетьманську державу, мусіла займатися українізацією й самостійністю України з інших, ніж більшовики причин. Її до того зобов'язувало повстання проти Гетьмана, яке вона підняла під гаслом самостійності й українізації. Самостійницького й національно-українського змісту повстанню Директорії надав Осип Назарук, виправивши відповідно, складену С. Петлюрою, першу відозву про повстання. Не будь тоді при тому О. Назарука, повстання пішло б під іншим прaporом та іншими гаслами. Наша народня республіка зобов'язана О. Назарукові, що він зробив її українською, а не іншою й тому вона мусіла випускати декларації, видавати закони і накази, щоб перекричати самостійність й українізацію, що залишив їм Гетьман. Аби виправдати своє повстання, республіка повинна була показувати, що вона є більшим самостійником й українцем, як сам Гетьман. Не йшло тоді й тепер республіці про Гетьмана Павла, а йшло про гетьманство, як про монархію. З другого боку, наша народня республіка змушувана була більшовиками не відставати від українізації й самостійництва, які переводила українська радянська республіка. Більшовики стали небезпечними конкурентами нашій народній республіці. Але, одно діло кричати нашим республіканцям про своє само-

стійництво й українізацію, а друге діло робити ту самостійність й українізацію. Ось приклад, як виглядала тоді самостійність УНР та її українізація. Майже через рік після повалення гетьманської держави й існування УНР міністр Ісповідань УНР проф. Ів. Огієнко видає 18 вересня 1919 р. наказ № 1025:

„До всіх преосвящених Єпископів і Архиєпископів на Україні“, щоб вони провадили все діловодство по всіх церковно-державних установах (Духовні Консисторії, Єпархіальні Попечительства, Місіонерські Ради, школи духовного відомства і т. п.), ... а також все діловодство й офіційне листування благочинних і приходських священників, всі записи метричні, всі резолюції і написи на офіційному листуванню, ... всі написи на установах духовного відомства, на вивісках, бланках, штемпелях і печатках, ... плякати й світські написи в церквах, як знадвору, так і всередині... українською мовою“... Параграф 4 того наказу зредаговано так: „Всі офіційні видання церковного відомства, періодичні й неперіодичні, видаються виключно мовою українською, і лише твори наукового змісту в виданнях вищих духовних шкіл тимчасово допускається мовою автора“, тобто — російською. Наказом від 24 Вересня 1919 року № 1082 міністр Ісповідань пропонує всім Преосвященим Єпископам і Архиєпископам на Україні, „щоб усі Служби Божі, всі читання і співи в церкві та всі треби неодмінно правити з українською вимовою... Усі духовні школи — вищі, середні і нижчі — повинні негайно, з дня одержання цього наказу, перейти в читанні словянського письма і в церковних співах на українську вимову. Законовчителі по школах Міністерства Освіти повинні були додержуватися тієї ж вимови. Українську вимову мали заводити поступово й лагідно, і сама вимова повинна бути милозвучною“. Останній термін переходу „на українську вимову“ був призначений на 24 жовтня 1919 року“. (О. Доценко.* „Літопис Української Революції“, накладом автора, Київ-Львів 1923 р., том 2, книга 4, стор. 123-126).

Згадані накази говорять нам, що рік універівської українізації в церковному житті мало що дав, коли доводиться після року існування УНР наказувати українізовувати плякати, вивіски, бланки, штампи, світські написи в церкві знадвору і в середині, словом, все до дрібничок. На українізацію діловодства наказ № 1025 дає строк один місяць, а на українізацію печаток три місяці. Входить, українізувати діловодство легше як печатку. „Твори наукового змісту“, що видаються вищими духовними школами, зовсім звільняються від українізації “тимчасово”, тобто — на необмежений строк, бо тимчасовість можна розуміти по різному та ще продовжити можна. Відомо, що богословіє по вищих і середніх школах, то наука. Якщо звільняємо “тимчасово” богословську науку, а значить і професорів богословія від українізації, то як зможемо українізувати середні й вищі богословські школи? Про українізацію духовних шкіл накази не зга-

*) О. Доценко — бувший адютант при С. Петлюрі.

дують ні одним словом, а тільки про українізацію діловодства та вимову в церковних співах слов'янського письма по тих школах. Виходить, що духовні школи не українізовувалися, бо українізованим школам не треба наказувати українізувати вимову слов'янського письма, співів, діловодства, тощо. Ми не бачимо в тих наказах, щоб УНР або її міністерство ісповідань відкрило Українську Богословську Академію Наук або просто Українську Духовну Академію, як вишу школу. В тому якраз і полягає ріжниця між державницьким світоглядом і кричанням про нього, між справжнім будуванням держави і галасуванням про будування, що Гетьман будував справжні Академії й Університети, середні й нижчі школи і тим клав міцні підвалини під державну будівлю й українізацію. Тих підвалин не змогли ні народня, ні радянська республіки повитягти й порозкидати, а мусіли на ті підвалини свої республіки становити. Українізовувати вивіски, плакати, написи, об'яви та подібне також потрібна річ, але не треба плутати тих вивісок з будівлями. Плакат або напис не будівля, а лише папір, що його наліплювали обидві республіки на гетьманську будівлю.

А як виконувалися накази Міністерства Ісповідань та всіх інших Міністерств УНР, про те О. Доценко пише так: "Накази залишалися наказами тільки на папері та для тих, хто їх писав. Не було того, хто б ці накази переводив у життя, і не було тих, хто б ці накази виконував... Едине тільки можна було почути після цих наказів, як "Слуги церкви" говорили, що "начхать мы хотѣли на такие приказания". Єпископ Кам'янецький Пимен, де перебував тоді уряд УНР, одержавши від Міністерства Ісповідань за підписом Міністра проф. Івана Огієнка прохання прибути до Міністерства, крикнув: "Какой то Ванька будет мне приказывать", потім нервово взяв ручку з пером і написав: „Вам, кажется, известно, где находятся покои Его Преосвященства и приемные часы, куда и прошу пожаловать. Еп. Пимен"... Цей випадок був відомий у цілій парафії... Знalo про це й Міністерство Ісповідань, але, як води в рот набрало і мовчало"... (О. Доценко. "Літопис Укр. Революції". Накладом автора, Київ—Львів 1923 р., том 2, книга 4, стор. 125-126).

З усього повище сказаного ясно, яка тоді була українська мова, коли Міністерство Ісповідань, яке я взяв для прикладу, боролося не за українізацію духовних шкіл і Служби Божої, а лише за вимову і то щоб її **"Заводити поступово й лагідно"** та боро-

лося за українізацію вивісок, плакатів, штампів, бланків, а всю богословську науку звільняло від українізації.

Так було "колись" — учора. А як сьогодні стоїть справа з українською мовою на еміграції, після 33-х років існування українських шкіл, від початкових починаючи й академіями, інститутами та університетами кінчаючи? У нас, що не емігрант — то професор, що не редактор — то академік, що не збірна "спільнота", — то свій вільний університет або академія! І може через те, мову українських емігрантських газет треба перекладати на українську мову. Прикладів не треба, бо що не газета, то й приклад.

ПЕРША УКРАЇНІЗАЦІЯ — ТО ВІЙНА

Гетьман Павло і прем'єр його уряду Ф. Лизогуб, відкриваючи вперше, після майже 300 літ нашого державного небуття, початкові й середні школи, університети й академії з українською викладовою мовою, поставили наших учителів і професорів перед фактом: **Ось вам українська школа, університет і академія, давайте народу науку українською мовою.** Від поставленого перед учителем фактом, не було куди тому учителеві діватися. Він мусів сідати й складати буквар, читанку, аритметику українською мовою. Професор мусів сідати й складати алгебру, геометрію, тригонометрію, фізику, хемію та ін. дисципліни в українській мові. Академіки мусіли братися за українізацію своїх наук. Історик мусів викладати історію, що Україна була, є й буде. Словом, годі вже нарікати, що вас усі кривдили та кривдять. Покажіть, що ви можете робити й творити. І почали класти підвалини й фундамент гетьманської будівлі — держави, кожний на своєму місці.

Але вже навіть у 1919-20 р.р. українізація шкіл, то була свого роду громадяська війна серед зросійщеної і зайшлої російської інтелігенції, що в своїх руках держала свій хліб — посади й керувала волостю. Ви були ізольовані і кожного дня чекали з їхнього боку нових "сюрпризів". Не раз доводилося одержувати листи з погрозами. Бувший інспектор "4-х класного городского училища", член "Союза Русского народа" (монархічної організації), коли заходив до відділу освіти, то його кидало в пропащенцю. Від слова українізація його тряслось, язик ледве повертається в роті; коли намагався сказати яке небудь слово по українському, на обличчі страждання, а лице перекривлювалося. Українізація була для нього гірше жовтневої революції. Вона перевертала до гори ногами його світогляд, його громадське становище, його

матеріальну базу, його попередній спосіб життя. Світ став для нього іншим, а сонце перестало йому світити, як раніше світило. Мене, що тоді провадив українізацію, учителі попереджали, що він на все рішений, бо не знаючи української мови, вже вирішив вийхати з України й не єстиме більше "паляніц" і "вареніков", — як сам про те говорив. Словом, ішла війна за хліб, за посаду, за палянниці, за життя. От що значить започаткована Гетьманом Павлом і прем'єром його уряду Ф. Лизогубом українська школа, яку вони залишили нам у спадщину. Так було в містечках; у великих містах ще гірше. Краще було в селі, як що не рахувати окремих випадків спротиву.

УКРАЇНСЬКА ХУДОБА І ЛЮДСЬКА ВДЯЧНІСТЬ

Сьогодні закидають Гетьманові й прем'єрові його уряду Ф. Лизогубу, що вони у внутрішній службовій переписці, яка не підлягала оголошенню й не виходила за межі не тільки установи, а своїх приятелів чи найближчих співробітників, користувалися російською мовою. Закидають якраз тим людям, що Україну українізували, українські школи закладаючи. Тим людям, що наших соціалістів-інтернаціоналістів самостійниками робили й в уkapістів обертали. Що з "хахла" українця робили. "Юг Росії" в українську державу монархію перетворювали. Продукували професорів і академіків, аби вони українську мову й термінологію у всіх галузях науки й діловодства розробляли. Тим людям, що українську державу будували, а не вивіски й плакати перефарбовували.

Коли ми під час першої світової війни, за царських часів, спасаючись від фронту й армії, по тилах сиділи "земгусарськими" діловодами й рахівниками, Ф. Лизогуб стояв на чолі Полтавського губерніяльного земства. А Полтавщина тоді складалася з населення в три мілійони, що дорівнювало населенню Естонії, Латвії, й Литви разом узятих. Виходить, що масштаб роботи Ф. Лизогуба дорівнював тоді трьом згаданим державкам. Очолюючи земство Полтавщини, Ф. Лизогуб був наче президентом масштабу отих трьох державок, дбаючи про економічний та культурний їхній розвиток. Шляхи, лікарні, школи, місцева промисловість, агрономічні участки, підвищення врожайності сільського господарства, поліпшення скатарства, музеї, охорона й збереження пам'яток української культури, поширення української національної свідомості, прищеплення любові до свого рідного й розвиток національно-мистецької промисловості: вишивок, ке-

рамики то що, то все обсяг роботи Полтавського земства, тоб то — Ф. Лизогуба. Важним був український напрямок тої роботи, яку він переводив за царських часів. Це ж за нього побудовано будинок Полтавського Земства в українському стилі та поставлено пам'ятник Івану Котляревському в Полтаві. Полтавське земство, очолене Ф. Лизогубом, було зразком і прикладом, за яким ішли інші земства України, якщо хотіли надати своїй праці українського характеру. Це ж за ініціативою Полтавського Земства збиралися будувати пам'ятник Т. Шевченкові у Києві й почалається збірка грошей на той пам'ятник.

Коли літом 1909 року цар Микола приїхав до Полтави на ювілейні свята (полтавського бою 1709 року) і, оглядаючи Земський Будинок, здивувався українським в ньому написам і взагалі його стилю та внутрішнім оздобам, Ф. А. Лизогуб, на велике огірчення всіх оточувавших царя міністрів і придворних, понад офіційну програму привітань, пояснив йому в довгій промові, що він, цар, перебуває зараз в національному українському будинкові, поставленому в серці України — у Полтаві, що українці люблять і дорожать своєю культурою, як дорогоцінною спадщиною по своїх дідах, люблять і шанують свою мову, і через те в цьому будинкові скрізь українські написи.

Цар мовчки вислухав промову Федора Андрієвича, але коли він вийшов, то міністри накинулись на Ф. А. Лизогуба, як він зважився говорити те, що зовсім не входило в програму церемоніялу царської зустрічі. (Див. Д. Дорошенко “Історія України” 1917-23 р.р. т. II. стор. 62).

Ф. Лизогубу стало тісно працювати в межах Полтавщини. Він обсягом своєї роботи почав виходити за межі Полтавщини й почав підказувати Київському Земству, Київській міській думі та всьому українському громадянству думку поставити в Києві пам'ятник Т. Шевченкові. Російські монархічні кола Києва виступили проти пам'ятника сепаратистові й мазепинцеві. На цьому грунті українське питання було продискутоване пресою й владою, що мало свої позитивні наслідки. Врешті влада погодилася на будову пам'ятника Шевченкові в Києві. У 1915 р. Ф. Лизогуб був запрошений, як фахівець земської справи, намісником Кавказа великим князем Ніколаєм Ніколаєвичем членом Ради при намісників для запровадження на Кавказі земського самоврядування. Після революції, по утворенні кабінету кн. Львова, — російського уряду, запрошений був до міністерства внутрішніх справ завідувати відділом закордонних підданіх. Як бачимо, це ж не той

масштаб роботи, що, скажемо, рахівника у "земгусарах" або учителя в гімназії Стельмашенка у Києві.

На одному із засідань Полтавського Губерніяльного Земства стояло питання про поліпшення раси місцевої (української) худоби. У звязку з цим виникло питання, як називати місцеву породу худоби — "українським" чи іншим терміном. Один із членів земства, росіянин, протестував проти терміна "український". Дискусія набрала неприємного характеру. Запахло "сепаратизмом", з одного боку, й ура руським патріотизмом, з другого. Мимоволі всі звернулися поглядом до Ф. Лизогуба. Тоді Ф. Лизогуб узяв слово й сказав російською мовою: "мы хотим чтоб хотя бы наш скот назывался украинским". Після такого завваження з боку Ф. Лизогуба, протестуючий замовк, а термін "український скот" набув прав громадянства в Полтавському Земстві .

Настала українська держава, що дорівнювала Франції. Гетьман покликав на прем'єра уряду Ф. Лизогуба, як державника й досвідченого будівника. Походженням Ф. Лизогуб старого кошацького роду, представники якого відіграли визначну роль в історії Гетьманщини в XVII ст. Брат його Дмитро Лизогуб за революційну діяльність був скараний на смерть 1879 р. в Одесі. Ставши прем'єром держави, масштаб роботи Ф. Лизогуба став величезний, всеукраїнський, а головне, непочатий край роботи у новонароджений державі. Гетьман не помилився у Ф. Лизогубі, як будівничому держави, а останній мав можливість розгорнути свої організаційні й творчі здібності та досвід в масштабі великої держави.

Загляньмо до інших держав, як там робиться в таких справах. Чи й там підмінюють державу мовою, як у нас? Ось, наприклад, ми читаемо в газетах, що уряд Ірану запросив німця Шахта, як фінансового фахівця на посаду, наладнати іранцям державні фінанси. Відстала країна Іран розуміє, що для держави наладнати фінанси важливіша справа, як німецька мова Шахта. Відомо, що коли настала польська держава, її союзниця Франція послала цілий штаб різних фахівців французів наладнати Польщі державне життя. На протязі кількох років французькі фахівці вчили поляків ведення державних справ. При чому тут французька мова? Росія розбудовувалася державниками головним чином "інородцями" з походження. А скільки німців виписували для розбудови Росії? А більшовицька Росія?

В тому й полягає уміння будувати державу, щоб включити

в те будування не тільки своїх, а й "інородців" та чужих: німців, французів, "москалів", греків та всіх інших, не питуючи про їхню мову. Богдан Хмельницький розбудовував свою державу не тільки українцями, а й греками, татарами, поляками, німцями. Особиста його охорона була з татар. Греки виконували таємні дипломатичні доручення у Хмельницького. Ми ж доходимо до смішного. Займаємося політикою світового масштабу, теоріями про перебудування всього світу і не помічаємо, що, приїхавши до Америки, заробляємо на життя, дякуючи тому, що від нас не вимагають знання англійської мови.

Так при чому ж тут російська мова Федора Лизогуба чи Гетьмана Павла та ще з теки таємного листування? Та ж поза текою отого листування, як бачимо, Гетьман всієї України і його прем'єр-міністр дбали про українську мову і творили Українську Державу!

Чи простить історія тим, що її завалили?

А. М. Андрієвський
член Директорії УНР.

Наука минулого

Наближається час перемоги християнського світу над безбожним большевизмом, а разом з тим і час нашого іспиту. Ф. М. Достоєвський колись писав: "У соціял-комунізмі черт з Богом бореться, а поле бою, то серця людей".

Серця людей вже значно відхилились від комунізму, а це дає запоруку, що комунізм буде переможений. Але чи знищення соціял-комунізму принесе українському народові державну волю — це велике питання. Однак, оскільки ми впевнені у своєму праві на власну державу, остільки жадний сумнів не сміє відхиляти нас від боротьби за своє право. Для успіху в боротьбі нам потрібне внутрішнє об'єднання, а разом з тим узгляднення всіх передніх помилок.

На сьогодні є УНРада, як наслідок спроби тут на еміграції створити таке об'єднання. Чи УНРада в нашему житті є позитивний факт? Відповідь: поки що ні. Щоб стати позитивним фактом, вона мусить об'єднати всі найліпші елементи українства, на

еміграції сущі; зібрати докути український політичний розум, створити державний мозок нації.

Тепер на еміграції перебувають такі політичні групи: 1. Гетьманці, на чолі з Гетьманом Данилом Скоропадським, 2. Націоналісти, на чолі з Степаном Бандeroю, 3. Націоналісти, на чолі з полк. А. Мельником, 4. УРДП на чолі з письменником Багряним. Соціалістичних партій, що колись були на Україні, а саме — соціал-демократів і соціал-революціонерів — на еміграції нема, бо вони знищенні большевиками або розпливлись по інших партіях.

До УНРади не належать ні гетьманці, ні націоналісти під проводом Бандери. Вони ведуть з нею боротьбу, в багатьох випадках оправдану. Коли б гетьманці і націоналісти Бандери приєдналися до УНРади, ця шкідлива боротьба припинилась би; у кожнім разі в опінії громадянства Рада багато виграла б.

Творці УНРади покладали на неї великі надії. Вони вважали, що вона буде продовженням державного центру УНР, створеного ще на Україні, а це буде корисним так на внутрішньому, як і на зовнішньому фронті. З одного боку, це привабить до УНРади найліпші українські сили, а з другого, надія, що держави світу визнають її, як законний уряд прийдучої Української Держави. Перше не сталося, між іншим і тому, що у керівні органи Ради попали люди з підмоchenою репутацією, а це викликало неповагу до них, що перенеслось і на саму Раду. Коли кат убив моого батька, а через якийсь час той кат став міністром, то коли я погляну на ката, то зразу ж згадаю улюблена батька, а це викличе у мені чуття ненависті до ката, хоч би він і міністром став; це природне, а проти природи боротись тяжко.

У керівні органи УНРади попали люди, що завинили ненависний Варшавський договір, сердечне накладали з найлютішим ворогом України — большевиками, створили на большевицький зразок череззвичайку, вбили найбільшого патріота й організатора українських військ Петра Болбочана. Коли В. Липинський у Відні почув про це урядове убивство, він розплакався і негайно подався до демісії. А був він нашим послом у Відні! Як звичайні люди могли поставитись з повагою до тих, що натворили стільки лиха? Хіба б тільки святі угодники, як писав колись про помсту своїм ворогам Богдан Хмельницький, могли б забути й простити, а од звичайних смертних цього вимагати не можна.

Чеські большевицькі вожді повісили улюблена вождя словаків Тисо; хіба словаки забудуть і простять це чехам? Організатори УНРади мусіли б подумати про це й не висовувати людей,

що з вини чи без вини стали одіозними фігурами; було б більше спокою й не витрачалося б енергії на їх поборювання.

Занадто сміло було б сподіватись, що станеться й друге, тобто, що держави світу визнають УНРаду, як законний уряд, саме тому, що вона посідає традицію уряду УНР, створеного ще на Україні. Така надія не має жадних підстав у практиці міжнародного права. Держави світу фікціями не живуть; визнають або те, що їм вигідне, або те, що має реальну силу. Ось приклад з недавнього минулого.

Президент Чехословаччини Е. Бенеш ще перед німецькою окупацією зрікся свого уряду й виїхав за границю. Чеський парламент вибрав нового президента доктора Гаху. Настала німецька окупація. Держави союзників у Ялті — Америка, Англія і Сов. Союз визнали наново Бенеша президентом Ч.С.Р., хоч чеський народ президентом його не вибирал. Чому визнали? Бо це було вигідно Союзникам, а в першу чергу большевикам. Бенеш прийняв на себе зобов'язання щодо Союзників, він віддав Чехословаччину, свідомо чи несвідомо, під окупацію Сов. Союзові, — налідки цього несе на собі чеський народ.

Аргумент, що ми продовжуємо традицію законного уряду, для держав світу нічого не говорить. А. Ф. Керенський міг би приводити цей аргумент, бо він був міністром тимчасового російського уряду, ще Ніколаєм II стверженого, але **він про це мовчить**, а всякими праведними і неправедними засобами намагається згуртувати силу, потрібну для повалення большевицького уряду.

Нічого не поможе нам визнання большевицької УССР державами союзників у Ялті, у наслідок чого її, тобто України, представники є членами Обєднаних Націй. Це визнання є міжнародня фікція, створена на вимогу СССР та на її користь. Всяке визнання, щоб бути корисним для народа, мусить бути підперте перш за все своєю силою, а потім й чужою, коли ця остання заінтересована у вашому існуванні як держави. По євангельському слову, треба бути мудрим, як змій і тихим, як голуб; треба вміти розрізняти нещире або фіктивне визнання від правдивого визнання, звязаного з готовістю допомогти.

У 1918 році німці визнали Українську Державу, звільнили її від большевиків, начальник штабу німецьких військ на Україні, генерал Гренер, сказав українській делегації на чолі з М. І. Міхновським (у тій делегації я був): “переможе Німеччина — буде Українська Держава; не переможе, а що буде — я не знаю”.

Коли настала німецька катастрофа, представники німецьких дивізій звернулися до голови Директорії УНР з пропозицією, що вони хотять зостатись на Україні; будуть боронити її від ворогів, а Директорія прийме їх на службу й дасть їм земельні наділи. Цієї пропозиції Директорія навіть не розглядала; вважала за фантастичну і непотрібну. Натомісъ Директорія запобігала ласки та визнання у переможної Антанти.

На самому початку протигетьманського повстання посол Директорії Сидоренко зі своїм помічником Мерингом одвідав американського посла Вопіко, що перебував у Яссах. Вопіко хвалив українців за те, що підняли повстання проти Гетьмана, називав його німецьким ставленником, радив закінчити повстання як найскоріше; не відомо з якої причини до кінця листопада обіцяв визнання й підтримку з боку багатої Америки. Були директорські делегації у команданта французьких військ Бартело, в Букарешті, у начальника штабу французького війська Фрейденберга в Одесі, одвідав Директорію французький представник Кутовос, потім американський полковник, з походження, як сам казав, жид з нашого Поділля; заявляв, що він приїхав з доручення американської армії довідатись, чого потребує українська армія та як їй допомогти. Винниченко на авдієнції, як голова Директорії, прийняв англійського дипломата, — всі вони обіцяли і визнання і підтримку; не обходилося без великих грошевих подарунків особам, що були близькі до дипломатів; вірили у 14 пунктів Вільсона, а на ділі-правду казав письменник Осип Маковей: “всі ці дипломати приїжджають тільки для того, щоб одержати подарунки, вивідати, що у нас діється, аби потім ці інформації передати або продати полякам чи росіянам”.

Галичина впала, тому що її армія не мала зброї; вояк не може спокійно битись, коли у нього в торбі два або три набої. Галицький уряд про зброю не подбав, а всю надію поклав на переможну Антанту, вона, мовляв, вирішить нашу справу справедливо.

Франція за мовчазною згодою Антанти озбройла польську дивізію Галлера й галицька армія примушена була покинути Галичину. Вина Галицького Уряду в тому, що він не використав щасливої можливості одержати зброю у чехів; чехи радо давали зброю, а уряд або не хотів, або не зібрався її взяти. Чехи були політичні вороги поляків, бо поляки закривали їм дорогу на схід. Чехи були зацікавлені у самостійності Галичини й були готові на всякі жертви, лише аби вона не дісталась полякам.

Щоб збудувати державу, треба бути сильним і мудрим. Силу дає організований народ; мудрий організує ту силу, попереджує її розклад, глядить для неї приятелів й боронить від ворогів. Те, що робить мудрий звуться політикою. Політика не є жаднá наукa; противне твердив Карл Маркс. Бісмарк називав політику штукою, мистецтвом, що бере матеріал для себе з практичної науки, тобто з досвіду. Життя утворює ситуацію; зрозуміти її та витягти з неї те, що найкорисніше, є справою мудрого політика. Звідси висновок: українці мусять притягти до політики мудрих, досвідчених людей. Настає час для українських політиків. Треба мати власну силу, але цього не досить, треба ще й приятелів, дійсно зацікавлених глядіти.

Америка і Англія мусять знищити большевизм, бо якщо вони його не знищать, то він їх знищить. Знищити большевизм — це значить зруйнувати гніздо большевицької влади в Москві. У цьому Америка й Англія заінтересовані. А далі у розбитті Росії на окремі держави не заінтересовані ні американський, ні англійський капітал; навпаки, вони будуть старатись здергати це розбиття. Коли впаде большевизм, в Росії настане анархія. Не скоро можна буде дати раду тій анархії. Доля українців буде залежати від того, оскільки вони виступлять організованою силою та будуть мати допомогу приятелів. Найбільшими ворогами України будуть росіяни; не пощастиТЬ українцям одбитись від ворогів — виникне загроза для цілого українства. Росія буде нищити всякі прояви українства, як джерела сепаратизму.

ЗІ СКАРБНИЦІ ДУМОК ВІНСТОНА ЧЕРЧІЛЯ

Правда є незаперечна. Страхополох може ображатися на неї, не віглас може осміювати її, злока може спотворювати її, але вона існує.

Прекрасна річ бути чесним, але також дуже важливим є бути справедливим.

Моральна сила, на нещастя, не є заступником збройної сили, але це є дуже велике підкріплення.

Ми не можемо сказати „минуле є минуле“ без уваги на майбутнє.

Щоб хтось не думав про демократичний спосіб правління, та дуже добре було б мати практичний досвід про його жорстокі й брудні основи.

У 70-ТИ РОКОВИНИ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ВЕЛИКОГО УКРАЇНСЬКОГО ВЧЕНОГО, ТВОРЦЯ ТЕОРІЇ ТРУДОВОЇ МОНАРХІЇ
ВЯЧЕСЛАВА ЛИПИНСЬКОГО

Д-р Вячеслав Сенютович-Бережний

Рід Вячеслава Липинського *)

Існує три основних роди Липинських, що не споріднені між собою.

Коло 1400 року король Казимир Ягелончик надає кільком шляхтичам землю Липницю на Помор'ї, як нагороду за послуги у боротьбі проти Ордену, з обов'язком несення військової служби. 1590 року виступає у Варшаві, на соймі, воєвода Поморський Ян Липинський, очевидно, нащадок цих шляхтичів.

Нам відомі ще два старі осередки Липинських: Липня в землі Равській, парафії Лубані, та Липини, повіту Каменчиковського, у землі Нурській, в Мазовії. Про перших, гербу „Равич“, ми маємо відомості ще з XV ст., як про давніх дідичів Липні; про других, гербу „Бродзич“, згадки починаються від початку XVI ст. Десь коло 1515 року Андрій, бувший плебан Райгорода, з братами Варфоломієм та Матвієм дістали від князів Мазовецьких за заслуги велиki маєтки під загальною назвою Липини. Року 1526 Ян і Якуб, сини Варфоломія, та Адам з Домініком, сини Матвія, дістали від кн. Анни Мазовецької Маґдебурзьке право для своїх маєтків.

Вже за них маєтки були поділені на дві частини: Lipiny antiqua та Lipiny nova або Wagan.

У 1544 році дідичем Липин Нових був Ян, син Варфоломія, а потім вони перейшли до його синів — Миколи, що одружився з Катериною Ласковською, та Станислава. Станислав мав двох синів — Яна та Войцеха.

*) Імена предків В. К. Липинського подано чорним шрифтом.

У 1574 році Ян заставив частину своїх маєтків Младзінському, а сам виселився на Волинь. Він мав сина Адама, що наслідував частину Липин Нових, та доньку Маргариту, яка вийшла заміж за Войцеха Яцковського. Адам помер рано і його маєтки перейшли до сестри Маргарити, яка відступила їх своєму кузенові Петрові Липинському, дідичеві частини Липин Нових та Братів. Брат Янів Войцех 1604 року заставив частину своїх маєтків Григорові Мосціцькому. Флоріян і Ян Липинські, сини Миколи, продали їх 1610 частину маєтків Матвієві Мосціцькому. Нарешті, коли 1632 року Флоріян, тоді підвоєвода Лівський, продав свою частину Липин Нових, він з братом Жигмонтом та кузеном Войцехом, сином Станіслава, виселився у різні воєводства.

Галузь на Старих Липинах, що пішла від Домініка Липинського та його синів, Павла, Альберта-Войцеха та Яна, хоча і не втратила своїх маєтків, але розмножилася і матеріально занепала. Більшість її членів залишили рідне гніздо та в інших воєвідствах, на різних урядах, почала шукати відповідного становища. Вони дали багато земських урядників, а одни із них — Антоній, каштелян Галицький і кавалер ордена Білого Орла, був сенатором Річі Посполитої.

Від цих Липинських із Старих та Нових Липин, що вийшли в інші воєвідства, пішли численні нові роди Липинських, більшість яких змінила свій герб „Бродзич“ на інші.

В. К. Липинський згадує якогось покозаченого шляхтича Липинського (1651), який мусів би належати до давно осілого роду у воєвідстві Київському. Він згадує ще Богдана Липинського, 1581, овруцького зем'янина („*Zródła dziejowe*“, XX, 43) та Петра Липинського, підстаросту Овруцького початку XVII ст. (*ibidem*, XXI, 152), а також Яна („*Описъ Центр. Архива*“, ч. 14), і Стефана, православного, 1665. („*Акты Южной и Западной Россіи*“, VIII, ст. 151).

На думку В. К. Липинського, цей Стефан і був той покозачений шляхтич.

На Поділля вийшли Липинські із Старих Липин у першій половині XVIII ст. Ян-Ігнатій Липинський (†1738), що був довгі роки війським Нурським, очевидно, придбав на Поділлі якісь маєтки, бо вже його сини — Ян, регент земський Каменецький (1765—1786), стольник Галицький (†1792), і Антоній, що 1735 року був товаришем панцерної роти Йосифа Потоцького, каштеляна Брацлавського, а потім був коморником воєвідства Подільського (1744), мечником Подільським (1745), писарем земським Каменець-

жим, а від 1778 р. каштеляном Галицьким, були дідичами Подільськими. Між тим їх брат Станислав, підписар Каменчиковський (1720) та підсудок (1738), і Ян-Віктор, підвоєвода Каменчиковський (1785—1789), син Станислава, лишилися в Мазовії.

Вячеслав Казимирович Липинський походить з так званої другої Подільської лінії цього роду, що виселилася туди із Липин Старих трохи пізніше. Вона іде від **Антонія Липинського** зі Старих Липин, стольника Дрогицького (1745), одруженого з Маріяною Плоською, донькою Альберта Плоського, підстолія Цехановського, та Софії Хоментовської. Подружжя мало трьох синів: Вікентія, Войцеха і Йосифа-Антонія.

Вікентій був скарбником Дрогицьким (1758—1768) і одружився у 1766 р. з Теофілею Вкринською, підчашанкою інфлянською, вдовою по Йосифові Стецькому. Він не мав дітей, і 1776 року брат Войцех наслідував його маєтки.

Йосиф-Антоній, товариш роти панцерної у 1752 р., стольник Дрогицький, а у 1756 р. стольник Нурський, десь коло 1759 р. перенісся на Поділля та взяв у державу від Антонія-Михайла Потоцького село Теремковці, які згодом придбав на власність. Він був одружений з Цецілією Текліч, донькою Антонія Текліча і Теофілі Косткевич, що була вдовою по Михайлі Погарському, ловчому Брацлавському.

Від цього шлюбу мав Йосиф-Антоній двох доньок — Франциску та Маріянну і двох синів: Яна, одруженого з Люцією Реклевською, вдовою по Адамові Ловецькому, військовому Брацлавському, та **Антонія**, який 1784 р. дістав привілей на уряд військового Лятичівського. У 1786 р. він був делегатом до воєвідства Подільського, а у 1789 р. переводив люстрацію староства Лятичівського. Року 1796 він був підкоморієм Каменецьким, а 1805 р. — маршалом шляхти повіту Каменецького.

Року 1801 він вписав свій рід до шляхетських книг разом з Казимиром Липинським з першої подільської лінії цього роду, що був тоді підкоморієм Подільським. При цій нагоді Казимир заявив, що Антоній одного дому і гербу з ним. Між тим, невідомо, з яких причин, Антоній Липинський вписався не з гербом „Бродзич“, а з гербом „Гоздава“. З цього приводу повідомив В. К. Липинський Казимира Пуласького, який займався монографією про Липинських, що в його роді передається старовинна печатка із старим родовим гербом „Бродзич“, яка передається завжди найстаршому в роді.

Антоній був одружений з Юстиною Качковською, донькою

Казимира Качковського і Іоанни Лодзинської. Він мав доньку Людвику, що була за графом Йосифом Бонковським (†1859), та синів Северина і **Фабіяна**.

Северин (1783—1843), суддя граничний, маршал шляхти Каменецького повіту, був одружений з Мартою Каковською. Подружжя мало 5 доньок: Антоніну за Боженським, Марію за д-ром Леркомом, Юстину-Юліяну за капітаном Миколою Дзевановським, Ідалію-Бальбіну (нар. 1810 р.) і Сабіну-Людвіку, а також сина Леопольда-Маврикія, учня ліцею у Крем'янці, дідича частини Ямпольчика, одруженого з Н. Орсіні-Роземберг. Син його Жигмонт-Северин-Амброзій, нежонатий, був вбитий розбійниками у Смотричанському лісі.

Фабіян, другий син Антонія, дідич Лойовець, повіту Ушицького, Рибного, пов. Могилівського, Демківки, Юзефівки, Любомирки і Марківки, повіту Ольгопільського, був хорунжим і суддею граничним повіту Ольгопільського (1814), маршалом шляхти цього повіту (1820—1826), предсідником Окружного суду Подільської губернії. Був одружений з Юзефою Ярошинською, гербу власного, донькою Миколи Ярошинського і Маріяни Кордиш. Мав три доньки: Меланію за Владиславом Рожанським, Олександру за Станіславом Тізенгаузеном і Теодору, яка після смерті сестри Олександри одружилася з її чоловіком Тізенгаузеном, а також три сини: Болеслава, Вацлава-Петра, офіцера російської армії (обидва бездітні), **Володимира-Северина-Маріяна**, що народився 7. січня 1814 року. Він був учнем ліцею у Крем'янці, потім служив у Харківському уланському полку. Жив на Поділлі, де володів селами: Саражинка, Стратіївка, Лойовець, Демківка, Юзефівка, Любомирка. Стративши в наслідок нещасливих обставин маєток, він виселився до Гжатська, Смоленської губернії, де й помер 1883 року. Був одружений з Емілією Бечковською, власницею Затурець у повіті Володимирському на Волині, донькою Йосифа Бечковського, підкоморія Володимирського, і Теклі з Янишевських. Шлюб відбувся 26. листопада 1839 року, у Порицьку, а свідками були: кн. Микола Сапіга, Домінік Цешковський і граф Віктор Чацький. Потомство: донька Марія за Йосифом Моржковським і сини Йосиф і Казимир-Сильвестер-Антоній.

Йосиф одружився з Марцеліною Раціборовською, донькою Франціска Раціборовського, дідича частини Затурець, і Щенсної Гонсьровської. Був бездітний.

Казимир-Сильвестер-Антоній народився у 1844 році. Скінчив

рійськову школу у Петербурзі. Брав участь, як саперний старшина, у російсько-турецькій війні 1877—1878 р.

У 1880 році подався до димісії в чині штабс-капітана і осів у Затурцях. Виявив себе дуже добрим господарем і підняв маєток на високий рівень. Від граfinі Пелагії Морштин докупив маєток Торчин у Луцькому повіті. Року 1881 одружився з Клярою Рокицькою, гербу Рогала, нар. 1853, у Чернівцях (†3. III. 1918 у Житомирі), донькою Аполінарія Рокицького, дідича Чернівець і Межевинець на Поділлі, і Теофілі Волошиновської, що була внучкою підкоморія Августа Рокицького, сина Андрія і Марії Хельміцької. Казимир-Сильвестер-Антоній Липинський помер у Києві, 1915 р.

В них були діти: **Вацлав-Вікентій**, народився 5. IV. 1882 р. дідич Русалівських Чагарів у повіті Уманському, резервовий старшина кінноти, історик, член НТШ від 4. III. 1914 року. Вчився у Krakovі й Женеві. Жив у маєтку Русалівських Чагарах, що дістав від свого дядька Адама Рокицького. Під час війни 1914—1918 років, як старшина драгунів брав участь у кампанії в Східній Пруссії. Посол Української Держави у Відні 1918 р. Ідеолог Гетьманського Руху. Помер 14. VI. 1931 року у Вінервальді (Австрія).

Дружина: Казимира Шуминська, донька Олександра Шуминського і Регіни з Яблоновських. Від цього шлюбу — донька **Єлена**, нар. 1909 року.

Брат його Станіслав, нар. 1884, дідич Затурців, агроном, скінчив студії у Липську і дістав докторат агрономічних наук у 1911 р. Брав участь у праці Волинського земства, віце-предсідник сільсько-господарського товариства у Володимирі-Волинському. По війні 1914—1918 р. р. повернувся до Затурець і року 1921 був обраний предсідником Володимирського відділу Союзу Землі Волинської. Дружина: Марія Липська, донька Юліана-Віктора і Софії-Феліції з Рошковських. Мав двох синів: Юліана, нар. 1915 р., і Яна-Станіслава, нар. 1921.

Третій брат — Володимир, нар. 1887, дідич частини Торчина, повіту Луцького, скінчив 1916 року Київський університет і був повітовим лікарем у Луцьку. Дружина: Анна Стасюлевич, донька Владислава і Франціски-Броніслави з Радлінських. Діти їх: син Казимир, що народився 1913 року, і дві доньки — Аліна-Софія та Софія-Янина.

Сестра їх: Ванда-Юліана, нар. 1884, дідичка частини Торчина у повіті Луцькому. 1914 року одружилася з Бруноном Змієвським, гербу „Шренява“.

Новознайдений Універсал Гетьмана Б. Хмельницького

Мандруючи по світі часом з власної волі, часом поневолі, людина має змогу не лише переконатись, що „не тільки світа, що у вікні“, але також не раз мати цікаві зустрічі, натрапляти на ріжкі памятки Рідного краю, розмежовані нині сливо по цілому світі. В Європі є значно більше памяток нашої славної минувшини, ніж це звичайно вважається. Очевидно, що в сусідніх з Україною країнах (Польща, Чехія) і тих, що мали з нашою Батьківщиною жкаві культурні чи політичні звязки (Італія, Німеччина, Швеція, почасти Франція і Англія) зберігається багато памяток нашого мистецтва або історичних документів. Але в заокеанських країнах таких цінних для нас скарбів є значно менше тому, що розцвіт більшості з цих країн припадає на час, коли Україна поступово втраче свої „права і вольності“, а її мистці, літератори і політичні діячі опинилися під „старшим братом“ — Росією.

Еміграція до Америки в кінці минулого і початку нинішнього століття була переважно економічного характеру. З огляду на чужонаціональне панування багатьом було неможливим прожити на „нашій не своїй землі“. Ця еміграція принесла з собою у Новий Світ головним чином свою народну культуру, народні звичаї, пісні, вироби тощо. Очевидно, як би наші вчені пошукали поміж цими нашими імігрантами, то і у них напевні знайшли б багато цінних памяток нашої старовини.

Тим більше вражає, коли натрапляєш на памятки з XVII-го чи XVIII століття. Так, кілька років тому, я був

приємно вражений, довідавшись, що в одній церковці, загубленій на Алєутських островах, є образ Богородиці нашого славного мальяра кінця XVIII століття Боровиковського. Фотографію з цього образу я маю і в свій час подам його опис. Але ще більше враження зробив на мене власноручний Універсал Гетьмана Богдана Хмельницького, який є (разом із ще 3-ма документами) власністю пані С. (з роду Гриневичів), з якою я мав пріємність познайомитися у Канаді. Пані С. працює нині на півночі провінції Квебек як зубний лікар.

Під час революції 1917-го року, коли вона була ще молодою дівчинкою, її родина мусіла нашвидку покинути свій рідний маєток на Полтавщині і, як тисячі інших українців, тікати світ за очі. Батько пані С., Гриневич, передав весь свій історичний архів на переховання вірній слузі-селянці з села Х., яка жила в маєтку майже як член родини. На-жаль, большевики під час грабування маєтку знайшли фотографію цієї жінки в групі „панів“ і розстріляли її. Отже про долю цілого архіву пані С. нічого не знає.

Чотири листи, які вона посідає досі і береже, як зінницю ока, випадково були захоплені її батьком разом із персональними документами, грішми тощо.

Ці такі цікаві документи відбули зі своєю власницею довгу еміграційну одисею: Сибір, Харбін, Гонг Конг, Канада. Пані С. ласкаво згодилася на те, щоб я відфотографував всі ці 4 листи, за що її ще раз при цьому складаю мою подяку.

БОГДАН ХМЕЛНИЦКИЙ ГЕТМАН З ВОЙСКОМ ЄГО ЦАРЪСКОГО ВЕЛИЧЕСТВА ЗАПОРОЗКИМ

Пану полковныкови Переяславскому, Сотником, Атаманом и всѣмъ Козаком, в полку том будучим, также пану войтови, бурмистром и всему посполству, так в самом Переяславлю, яко и во всей волости до Переяславя належачой, мешкаючому, и кождому, кому бы тылко сее наше писане показано было, доносым до вѣдомости, ижъ мы вырозумѣвши, же за концесомъ всего Майстрату Переяславъского пречестнѣй в Бозѣ Господинъ Отецъ Григорий, Протопопа Переяславскаго, одержавши кгрунтикъ мѣскій волный з березничком стоячий за Поповъцами за рудою, который обнявши для пожитку своего и окопаль. А ижъ там нѣкоторие з Поповецъ, яко Нас дойшло вѣдати, Отцу Протопопѣ того кгрунтику зайзрять и до онога се втручати важать, сурое напомынаем, абы за указанем сего листу Нашего жадною живою мѣрою жаденъ так з людей Переяславских, яко из Поповъских найменшое справы не мѣль, такъ якобы на всем спокойне Пречесній в Бозѣ Господинъ Отецъ Григорий, Протопопа Переяславскаго, оного кгрунту, зоставши при сем писаню Нашом, заживал, ни од кого найменшое перешкоды не поносячи. А ежели бы которые з своеолынковъ, легъце собѣ поважаючи сее писане наше, важилися якою найменшую перешкоду чинит в оном кгрунтику Отцу Протопопѣ, тебы мы кождого та-кового, яко спротивыка волѣ нашей и до нас не одсылаючи, тому жъ Пану Полковныкови Переяславскому срокго росказуем карати, иначай не чинячи.

Дан в таборе под Ѳастовомъ іюля дня 27, рок 1654.

Богданъ Хмельницкий

рука власна.

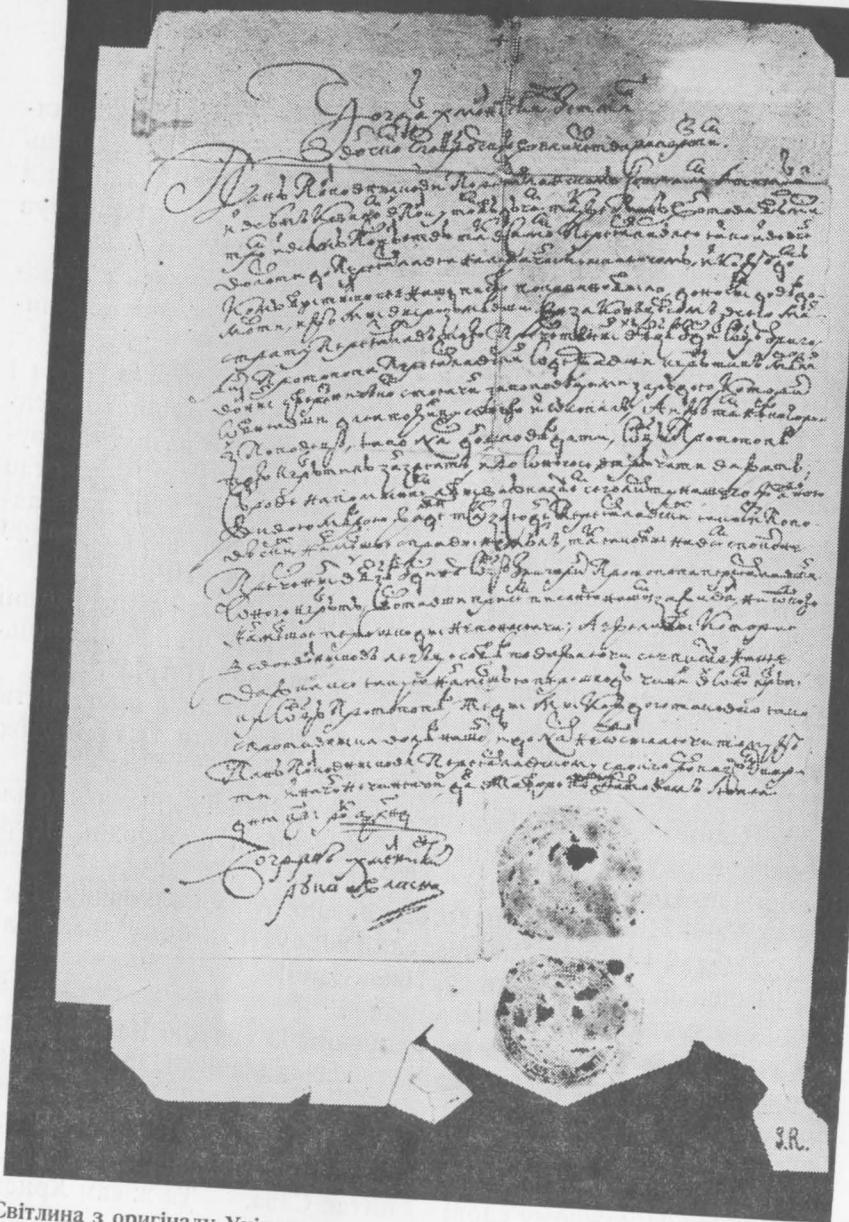
(Державна печатка).

До змісту Універсалу Гетьмана Б. Хмельницького

Справа йде про оборону Переяславського Протопопа Григорія (Бутовича) від заздрісних на його „кгрунтик“ „нѣкоторих“ (людей). Стиль універсалу відбиває виразно характер і точність у наказах Великого Богдана. З повним правом Володаря він уживає твердих і рішучих виразів, обороняючи і підтримуючи впливову духовну особу, якою був на той час Переяславський Протопоп Григорій (Бутович).

Григорій Філонович Бутович, протопоп Переяславський (1654-1665), проптопоп Гадяцький (1665-1669), проптопоп Переяславський і Гадяцький (1669-1675), їздив до Москви з гетьманом Іваном Брюховецьким, прибічник московського уряду, помер до 1680 року.

(В. Модзалевський — „Малороссійскій Родословник“, т. I, Київ, 1908, ст. 148.)

Світлина з оригіналу Універсалу Гетьмана Богдана Хмельницького, що зберігається в Канаді в приватному посіданні пані С. (Подав д-р Ю. Русов)

З ПОСМЕРТНОЇ ПУБЛІСТИЧНОЇ СПАДШИНИ В. ЄВТИМОВИЧА

Варфоломій Євтимович

Через приєднання сердець

Видатний у свій час Гетьманець — один з основоположників Українського Союзу Хліборобів-Державників і видавець “Хліборобської України” — Сава Сідлецький, знаний більше під його літературним прізвищем, Крилач, на кінець 20-их років був Головним Управителем Митрополітальних дібр.

В цьому періоді свого життя Сава Крилач проживав у Львові і мав нагоду часто бачитися зі св. пам. Владикою Митрополитом, Кир Андреєм.

Рік річно, від р. 1918 почавши, в день св. Апостолів Петра і Павла, Сава Крилач, замовляв панаходу за спокій душі свого сина, Петrusя, юнака-гімназиста, якого в січні 1918 р., під час вуличних боїв за Київ, убили москалі. Від року 1919 п. Сава став правити в цей день панаходу й за спокій душі св. пам. преславного Запорожця, полковника Петра Болобочана, якого дня 29 червня 1919 р. замордував соціалістичний уряд УНР.

Десь у першому році свого побуту в Львові, напередодні Петра, зустрічає п. Сава о. Каноніка — здається чи не о. Куницького — і просить відправити панаходу “за двох Петрів”.

— Аякже, Пане Саво, аякже. Для Вас завжди з приємністю готов служити. А смію запитати — хто саме були ті два небіжчики?

— Один — це мій Петrusь — мій первенець, якого забили москалі. А другий — це мій друг сердечний, полковник Петро Болобочан. Цього . . . “свої” замордували.

— Та-ак. За сина Вашого відправлю. А за полковника Петра . . . Нехай Господь Милосердний відпустить йому “вся вольна і невольна”. — Не можу, Пане Саво!

— Не можете?! — А це ж чому?

— Ніяк не можу! Був нез’єдинений із святою Католицькою Церквою! Схизматик. Молитися за нез’єдинених Церква нам забороняє.

— Отче Каноніку! Схаменіться! — Хіба це можливе? Католицька Церква забороняє молитися за православних? — ставлячи наголос на кожному слові — питаете Сава. — Та ж сам Христос навчав і наказав — ЗА ВОРОГІВ молитися!

— Так, Пане Саво! Але що я зробити можу, коли ЦЕРКВА забороняє?

В цю хвилину до покою в митрополичій палаті, де ця розмова відбувалася, входить св. пам. Владика Митрополит Андрей — бачить, що Сава палає-трясеться від гніву, його питає:

— Що з Вами, Пане Саво? Що сталося, що так гніваєтесь?

На це Сава відповідає запитом:

— Ваше Високопреосвященство! Я почув несамовиту річ! Чи правда тому, що мені сказав допіру отець Канонік?

— Не можу знати, Пане Саво, бо не чув.

— Чи правда цьому — чи це може бути? Та це ж . . . Не по-людськи!

— Але скажіть же, Пане Саво, про що ходить! Бо Ви питаете, а я не знаю, на що відповідати мав би-м.

— Прошу отця Каноніка, щоби вдіправив панаходу: за моого сина, Петrusя і за полковника Петра Болобочана, і — знову вибухаючи гнівом, Сава гремить: — І от, отець Канонік мені каже, що за полковника Петра молитися не буде! Бо він — схизматик. Не може правити по ньому панаходи, бо Католицька Церква забороняє молитися за нез'единених! Чи справді є така нелюдська заборона?

— Овшім, Пане Саво, і . . . на жаль. Отець Канонік сказав сумну правду. Така заборона дійсно є. За нез'единених Католицька Церква молитися заборонила. Не нам за це її судити. Але — я Вас дуже прошу, Пане Саво, заспокойтесь. Господь нам наказав молитися й за ворогів — добро творити ненавидящим нас. Світлої ж пам'яти полковник Петро Болобочан, як те я від людей знаю, ворогом ані Богові, ані людям, ані Католицькій Церкві не був. Живот свій за друзі свої положив. Найвищої любові заповіт сповнив. Панаходу за обох Ваших Петрів, Пане Саво — за Отрука і Воїна — я відправлю сам. Якщо це буде гріх супроти Церкви, — Господь Милосердний мені його пробачить!

Заспокойтесь пан Сава, і з полегшенням зітхнув о. канонік. — Обидва низько вклонилися Владиці й поцілували Йому обі руки.

Від того часу ані пан Сава, ані хто інший з українців не мали на Св. Юрі відмови, коли треба було помолитися за спокій душі нез'единених з Католицькою Церквою православних!

Дорога до з'єдинення провадить через любов і скромність.

— Через приєднання сердець!

Відкритий лист

до В. Ш. Пана Редактора „Державницької Думки“
С. Ледянського

Високоповажаний Пане Редакторе!

З увагою прочитав черговий (№ 5) гарно виданий і на гарному папері квартальник „Державницька Думка“. Хочеться відмітити, що з усіх періодичних журналів, видаваних нашими політичними угрупованнями на еміграції „Державницька Думка“ зовнішньо чи не найбільш солідно і симпатично виглядає.

Однак, не про технічний бік справи я хотів би тут говорити. Хотілося б дещо сказати про загальний напрямок журналу. Зокрема, про питання, яке і досі належить до дуже „драстичних“ питань нашої емігрантської дійсності, і яке Ваш шановний часопис також посередно або безпосередньо ввесь час порушує на своїх сторінках. Йде про ту саму „вічну“ дискусію щодо ролі, яку відіграли в нашій історії в недалекому минулому такі постаті як письменник Володимир Винниченко і бувший гетьман Скоропадський. Мушу, однаке, підкresлити, що автор цих рядків (як і більшість нашої спільноти) не належить до жодного з тепер існуючих партійних угрупувань, і тому висловлює свій погляд цілком об'єктивно, як звичайний читач. Інша справа, що мені, як і тисячам інших безпартійних членів нашої спільноти (якщо взагалі в наших еміграційних умовах можна говорити про якісь партії в справжньому розумінні цього слова!) зовсім не є байдужим питання майбутнього нашої батьківщини.

Почну з В. Винниченка. Ваш журнал багато пише про цього діяча. Ось в останньому номері можна прочитати і про те, як Винниченко домовлявся з Мануйльським і Раковським про повстання проти гетьмана Павла Скоропадського, і про його „Конкордизм“, і про його погляди на ролю соціалізму, та ін. При тому — все це в **негативних**, чорних фарбах. Жодного слова нема ніде про те, що та людина, можливо, таки щось і доброго, позитивного зробила для свого народу. І якщо вже не в політиці, то нехай би принаймні в літературі. Але, ні! Якби читач брав інформації для свого світогляду з ділянки українознавства тільки із сторінок „Держ. Думки“, то в його створилася б думка, що такі імена, як Винниченко, Петлюра, Іс. Мазепа та багато інших — це суцільні зрадники, руйники української справи, суцільні шкідники української державності.

Тепер перейдемо до іншої постаті — пок. гетьмана Павла Скоропадського. Протилежно до Винниченка, цю особу Ваш шановний журнал показує тільки під „рожевими окулярами“, тобто, всю діяльність цього гетьмана змальовується тільки позитивно, а самого гетьмана — як людину, що не тільки ні в чому не завинила в неуспіху наших змагань, але навіть взагалі ніколи і ні в чому не помилялася. І тому в понятті людини, яка читала б тільки „Держ. Думку“, постать П. Скоропадського могла б показатися як постать наскрізь „ідеальна“, постать „спасителя“, який, і тільки який був тією особою, яка спричинилася до відновлення нашої державності 34 роки тому. Всі інші події, люди, факти, які були перед або після гетьманування П. Скоропадського — були такими, про які або взагалі не варто нічого згадувати, або якщо і згадувати, то тільки негативно.

Я далекий від того, щоб недоцінювати помилок В. Винниченка. Цей „Кирилович“, як його іронічно називає „Український Робітник“, в політиці безумовно був не раз таки досить „слизьким“, і, тому, ніде правди діти — він дечого такого наробив, за що його аж ніяк не можна „погладити по головці“. Зокрема, коли йде про згадуваний факт його переговорів з московськими большевиками про повалення гетьманату на Україні. Це справді був ганебний і з національно-державницького погляду непростимий факт. Однаке, в такій же мірі я є також далекий від того, щоб і применшувати ту колосальну роль, яку відіграла ця людина в загальному комплексі нашого новітнього національного відродження. І то навіть не тільки тому, що В. Винниченко був одним з найвидатніших наших письменників, і тому ім'я його — чи подобається те комусь, чи ні — записане золотими буквами до історії нашої літератури. Багато для української справи зробив Винниченко також як політично-державний діяч, про що ширше тут нема ніякої змоги зупинитися, і, що, зрештою, не є метою нашого листа.

Також я далекий від того, щоб применшувати ролю і сл. п. Гетьмана Павла Скоропадського. Про це багато пише „Державницька Думка“ і тому нема потреби тут над цим повторюватися. Однаке, в ім'я тієї самої об'єктивної історичної правди, аж ніяк не треба було б скривати від своїх читачів, що також і П. Скоропадський „дещо“ робив таке, чого аж ніяк не можна було б обходити мовчанкою. Не маємо ні заміру, ні змоги над цим ширше зупинитися. Однаке, з огляду на те, що „Державницька Думка“, здається, ніколи і ніде не писала нічого критичного про режим П. Скоропадського, дозволимо собі навести уривок з листа не якогось там со-

ціяліста чи іншого противника гетьманату, а одного з найвидатніших діячів відродженого гетьманату проф. Дм. Дорошенка. Ось що пише покійний міністр закордонних справ гетьманської держави і один з найближчих приятелів гетьмана в листі до чорносотенного редактора „Возродження“ С. Мельгунова:

„Проголошення Гетьманської Української Держави 29. квітня 1918 р. було спробою творення територіальної України... І цій українській державі, яка приняла до себе на службу як міністрів, дипломатів, високих військових і т. ін. русских людей нарівні з українцями, яка пересадила до себе в Київ кращі сили петербурзького сенату майже „ін корпоре“ — цій державі, яка дала захист десяткам і сотням тисячам русської інтелігенції, що тікала від більшевицького терору, цій державі, яка організувала спеціальну великоруську армію („корпус особого назначення“), а наприкінці устами свого гетьмана проголосила 14-го листопада 1918 року »нам треба допомогти дорогій нам усім Росії« — цій державі Ви теж закидаєте „ненависть“ до Росії?“ (Возрожденіе ч. 17, стор. 156).

Ось так пише ніхто інший, як сам проф. Дм. Дорошенко. Людина, яку вже аж ніяк не можна запідозрити в антисимпатії до гетьмана П. Скоропадського. Коментарі до цього, як то кажуть, зайві.

Але автори статей в „Державницькій Думці“ напевно і цим не будуть дуже заскочені. Про акт 14. листопада 1918 року (акт федерації України з Росією) ті автори люблять відповідати в той спосіб, що той акт, мовляв, нічого не був вартий, бо він передбачав федерацію з не існуючою тоді (білою) Росією, і, крім того, він був „насильно“ нав'язаний Україні. А щодо московського засилля на Україні під час гетьманщини, (включно з посадами міністрів) то ті ж самі автори пояснюють це в той спосіб, що, мовляв, існуючі в той час українські партії, до яких гетьман звертався з закликом до співпраці, відмовилися від співпраці, і тому, не залишалося нічого іншого робити, як звернутися по таку співпрацю до чужинців — москалів...

Нічого і говорити — вищезгадані аргументи в користь федерації, співпраці та ін. занадто слабенькі, щоб в них можна було безапеляційно повірити. Ось взяти федерацію. Чи панове з „Держ. Думки“ застановлялися над таким питанням: а що коли б тоді перемогла не червона, а таки біла Росія? Адже в той час це цілком

було правдоподібним. Чи багато тоді було людей і в самій Росії, і закордоном, які вірили, що большевизм таки закріпиться на довгі роки? Адже в користь перемоги білої Росії в той час нібито промовляли всі факти: і слабість (ще на той час) большевизму, і посиленна допомога ріжним білогвардійським арміям з боку переможної Антанти (Англії, Франції та ін.) і т. д. Значить, панове, не було б України, а була б федерація, бо так схотів ніхто інший, як сам суверен України — гетьман П. Скоропадський.

Не витримують поважної критики і аргументи в користь того, що, мовляв, гетьман тому обсадив себе москалями, що українці відмовили йому в співпраці. Чи дійсно це могла бути причина для обмосковлення державного апарату?

Припустімо, що тогочасні українські партії дійсно зробили колосальний блуд, не пішовши на співпрацю з гетьманом. Чи дійсно це давало право голові держави — гетьманові — обсаджувати відповідальні посади чужинцями? І то не будь-якими чужинцями, а москалями — представниками народу, що є нашим ворогом № 1. Невже на 60 тисяч військ, які підлягали гетьманові, і про патріотизм яких при кожній нагоді так багато пише гетьманська преса — не знайшлося стільки людей, щоб обсадити бодай міністерства, та деякі інші найбільш відповідальні і репрезентативні посади, а треба було конче брати чужинців-москалів?

При цій нагоді варто нагадати, що в країнах демократії не раз можна бачити випадки, коли партії з тих чи інших причин відмовляються співпрацювати з урядом. Але жодному французькому, бельгійському чи якомусь іншому прем'єрові чи президентові напевно і в голову ніколи не прийшло і не прийде, щоб до уряду на відповідальні посади притягати чужинців (скажімо, німців), бо, мовляв, французькі партії відмовилися співпрацювати з ним. Однаке, гетьман П. Скоропадський, як бачимо, був іншої думки щодо цього.

Нарешті, варто торкнутися ще одного питання. Як автори „Державницької Думки“, так і інші гетьманські журналісти, не раз пишуть про те, що, мовляв, знайшовся такий собі Петлюра з невеличкою групою змовників, підняв повстання, і завалив гетьманську державу. Не було б, мовляв, Петлюри, Винниченка — гетьманська держава і досі благоденствуvalа б. На жаль, автори не вдаються в подробиці, чому той Петлюра і його „невеличка“ група завалили державу? Як могло статися, що уряд держави, в якій нібито було так чудово налагоджено і фінанси, і порядок, і законність і т. д. —

раптом був зворохблений і знищений групою змовників, які не мали ні військ, ні людей, ні взагалі нічого не мали? Виходить, щось тут не ясно. Виходить, мусіло б бути з двох одно: або та група людей на чолі з Петлюрою не була вже такою слабенькою, як про неї пишуть на сторінках „Державницької Думки, або, значить, щось з тією державою не було аж так все ідеально, як то декому може здаватися.

І ще одно невеличке зауваження. В противагу до більшості інших наших часописів, „Державницька Думка“ і далі в основному пише (до того ж, дуже однобічно, як ми тільки що подавали) тільки про наші внутрішньо-групові сварки. Теми про зраду Винниченка, Петлюри, Мазепи і т. д. і далі домінують на сторінках часопису, так як то подібно було пару років тому назад в умовах недоброї пам'яти, тaborovих держав^в в Німеччині. Звичайно, це справа кожного редактора писати про те, що йому подобається, а що не подобається. Але чи не краще було б в інтересах нашої загально-національної справи звернути тепер свою головну увагу не на якісь там взаємні обвинувачення, а на боротьбу проти головної нашої небезпеки — проти зазіхань московської білогвардійщини, яка знову підносить свою гадючу голову проти нашого права жити у своїй власній, незалежній самостійній державі. Замість того, щоб скерувати всі свої сили проти найбільшого нашого ворога — московського імперіалізму — Ви, Пане Редакторе, і далі копаєтесь в присипаних порохом давнини архівах, вишукуючи, що писав або що говорив тоді-тоді той чи інший противник Вашої політичної ідеології. Не слідно це, Пане Редакторе (вибачте за таке слово, але іншого подібного не міг підшукати). До того ж, вже сама назва Вашого квартальника мусіла б Вас до дечого зобов'язувати. Іншими словами — не розпорошуйте своєї уваги на дрібничках, а думайте справді державницькими, загально-українськими категоріями. Звернення ж головної уваги на справи „викриття“ і поборення своїх партійних противників, а не на справи державницькі, не принесе користі ні гетьманській організації, виразником якої є Ваш журнал, ні тим більше нашій загально-національній справі. Бо в такому разі читач гимушений розглядати і гетьманську організацію як одну з партійних організацій, хоч здавалося б, гетьманська організація повинна була б бути толерантною до всіх партій, що стоять на державницьких позиціях. А може Ви знаєте якусь з існуючих українських партій, яка не стойть на державницьких позиціях, тобто, не хоче мати самостійної держави?

Тому, ще раз звертаємося до Вас, Пане Редакторе, не повторіть того, що вже колись сказав соціаліст Мартос, — „як не буде України соціалістичної — тоді хай не буде ніякої!“. Іншими словами, дуже сумно було б, якби і Ви стояли на позиціях — „або хай буде Україна гетьманська, або нехай не буде ніякої!“ Якщо ми всі стоятимо на таких позиціях, то можете не сумніватися, ніякої України справді ніколи не буде. На щастя, останні події, викликані активізацією московських єдинонеділимців, показують, що переважна більшість нашої спільноти стойть таки на державницьких позиціях. Хочемо вірити, що і „Державницька Думка“ буде такою.

З пошаною — Юл. Мовчан

З ПРИВОДУ ЛИСТА Д-РА ЮЛ. МОВЧАНА ДО РЕДАКТОРА „ДЕРЖАВНИЦЬКОЇ ДУМКИ“

В супровідній записці до свого „Відкритого Листа“ д-р Юл. Мовчан пише: „... Надсилаю »Відкритий Лист«, якого, покладаючись на демократичність Вашого часопису, сподіваюсь, Ви не відмовите надрукувати“.

Ми друкуємо лист п. д-ра Мовчана, але зовсім не з мотивів „демократичності“ нашого часопису, а з мотивів доцільності, бо, по-перше, цей лист писано широко, з певних політичних і ідейних переконань, по-друге — так, як шановний автор „Відкритого Листа“ думає — думає значна частина нашого народу на еміграції і, потретє, як видно і Автор „Листа“ і ті, що поділяють його спосіб думання і розуміння речей — не почивають себе вповні вдоволеними зі своїх ідейних переконань і бажали б почтути обґрутовану відповідь опозиції на свої погляди. Ми це й робимо, так само чесно, як чесно і одверто поставлені питання. Діло шановного Автора і його однодумців прийняти чи не прийняти наші постуляти і твердження. Але наше оце листування залишиться як певного роду історичний документ, а час покаже, хто з нас помилявся, а хто стояв на правильному шляху.

Перше. Автор „Відкритого Листа“ невдоволений з нашого журналу за те, що в ньому негативно оцінюється постаті В. Винichenka, а також Петлюри, Ісаака Мазепи і багатьох інших.

Спеціальних статей, в яких би вищезгадані постаті висвітлювалися **негативно** ми ще не друкували. Якщо хтось з авторів приготує глибоко опрацьовану працю, де на основі історичних документів і доведених фактів вищезгадані особи будуть висвітлені не-

гатино, ми таку працю надрукуємо. Досі ж в подиноких статтях і то дуже рідко були згадки і про Винниченка, і про Петлюру і про Іс. Мазепу, негативного змісту. Чому? А тому, що і названі вище особи і не названі тут, але що до цього табору належать, є **прямыми виновниками розгрому України большевицькою Росією**. Це вони і тільки вони вирвали владу у Гетьмана Павла Скоропадського, що мав усі дані втримати її в руках, і передали її (одні вільно, а другі невільно) московським большевикам. Чи є за що їх хвалити? Мусимо шукати причин трагедії нашого блукання по чужих світах, як лікар шукає збудника хвороби в людському організмі, а знайшовши його, скваліфікувати його за його якостями. І це робив і робить наш журнал.

Друге. Автор „Відкритого Листа“ скептично ставиться до наших наскрізь позитивних оцінок державної діяльності Гетьмана Павла Скоропадського. Пише, що на наш погляд **всі** діячі до і після ного були такими, яких треба кваліфікувати негативно.

Це невірно. До Гетьмана П. Скоропадського великими державними мужами були гетьмани Б. Хмельницький і Іван Мазепа. Стверджуємо, що для своєї доби кожен з них був таким самим величнем, як для нашої доби Гетьман Павло Скоропадський. В інших гетьманах наших Сагайдачному, Дорошенкові, Полуботкові, Ів. Скоропадському, Данилові Апостолові було більше позитивних рис, ніж негативних, але вони звичайно не дорівнюють своєю величиною трьом вищезгаданим українським гетьманам. Після доби Гетьманщини 1918 року ми ще не мали нагоди побачити державного мужа розмахом чинів і наслідками доконаного цим трьом вищезгаданим українським гетьманам.

Ми навмисне перераховуємо **гетьманів** наших і не беремо під увагу **вчених, письменників чи мистців**, бо вважаємо, що покликання і призначення для країни і народу одних і других таке різне, як різним є покликання священика в церкві під час Богослужіння і хору з півчими. Перший возносить молитви Богу в імені всіх, а другі співом настроюють на урочистий молитовний настрій серця і душі молящих. Діло державного мужа-гетьмана сильною і в добробуті тримати свою державу; діло поетів, письменників, вчених і філософів плекати в народі мораль, патріотизм, культуру і мистецтво. І ще в жодній країні, крім хіба нашої, поети і письменники не возводилися в ранг будівничих держав чи правителів. Цей парадокс може мати місце лише в недержавних народів.

Третє. Автор „Відкритого Листа“ наводить листа проф. Д. До-

рошенка до редактора „Возрождения“ С. Мельгунова і є твердо переконаний, що цим листом припечатує до ганебного стовпа „захисника єдинонеділімства“ Гетьмана Павла Скоропадського. Ми думаємо навпаки. Наведений уступ з листа проф. Д. Дорошенка є нашою гордістю; цей лист показує великий державний розум найближчого помічника в будові Української Держави при Гетьманові Павлові — його міністра Дмитра Дорошенка. Чому? А ось чому. Чи уявляє собі шановний Автор „Відкритого Листа“ той час, коли ми житимемо в самостійній Україні, маючи на півночі нашої держави дві тисячі кілометрів рівненського як долоня кордону, за яким живе сто мільйонів народу — **найлютіших ворогів нашої Української Держави?** Ми того часу не уявляємо. Той же, хто думає, що Україна незалежна у таких відносинах з її сусідами і в першу чергу з росіянами постане, — той не державник, а герой з твору Нечуя-Левицького баба Параска! **Штука і мудрість державних музів** — плодити собі приятелів, бо перший ліпший дурень може наподити ворогів! Чи був державний розум у Гітлера, що оточив був Німеччину кільцем ворогів? А Німеччина ж була держава, та іце яка! І мусіла в тому кільці ненависті згинути.

І коли проф. Дорошенко переконував визначного діяча антибольшевицької Росії С. Мельгунова в чомусь, то тільки в одному, щоб він зрозумів, що йому, антикомуністові, так не бачити своєї мрії відновлення небольшевицької Росії, як свого вуха, коли він і його оточення не зрозуміють, що час **єдинонеділімства минув навіки**. Дмитро Дорошенко переконує Мельгунова, щоб він став людиною і повірив, що незалежна Українська Держава завжди буде приятелем незалежної небольшевицької Російської Держави, якщо остання прийме як аксіому факт, що Юга Росії нема, а є Українська Держава.

І ми ніяк не розуміємо Шанового Автора „Відкритого Листа“, чого він невдоволений з листа Д. Дорошенка до С. Мельгунова. Перетримував Гетьман Павло в Україні в 1918 р. білих росіян з Росії червоної для того, щоб з їх допомогою повстала Українська незалежна Держава, а остання може допомогла б своїми силами постати на півночі незалежній небольшевицькій Росії. Тільки так розумів свої твердження Дмитро Дорошенко в листі до Мельгунова, а не в спосіб, що хотів переконати його, що Україна частина білої Росії. Тоді легше легшого міг би зробити сам Гетьман Павло, ставши поруч з Денікіним і воюючи з ним за „белу Росію“. Але того не сталося і до того так далеко було, як від землі до неба! Вираз

Гетьмана 14. листопада 1918 року „нам треба допомогти дорогій нам усім Росії“ — вираз мудрого державного діяча, рівний виразу, скажімо, сьогоднішнього канцлера Західної Німеччини К. Аденавера на адресу президента чи прем'єра сьогоднішньої Франції, хоч між обома народами згоди, як між котом та пском.

Четверте. І знову Автор „Відкритого Листа“ пише про акт 14. XI. 1918 року! Знову той самий неузасаднений аргумент! А ми питаемо: чи існувала тоді та Росія, в ім'я якої видавався той акт? **Не існувала.** Чи не висіло на волоску в той час буття Української Держави у зв'язку з падінням Німеччини? Так! Чому ж не повірити, що це був тактичний крок, чому?

Автор „Відкритого Листа“ філософує на тему, що було б, якби була перемогла тоді біла Росія. Тоді, мовляв, незалежність України через отой акт була б знищена. Не пророчмо, Бога ради, що було б! Ми знаємо і бачимо, що є в наслідок повстання проти Гетьманату 1918 року. **Є СССР з режимом в тисячу разів гіршим за найчорнішу реакцію часів будь-якого правителя з династії Романових!** Є смерть мільйонів українського народу пляново винищуваного. Отже не пророчмо, що було б! Дивімось, що є в наслідок повалення Гетьманської Держави нашими ж, Вам дорогими, соціялістами-демократами і соціялістами-революціонерами — предтечами, вільними і невільними, сьогоднішнього комунізму.

П'яте. Автор „Відкритого Листа“ обороняє тих українців, що не хотіли йти на співпрацю з Гетьманом Павлом. Пише, що на ре-презентативні посади в той час призначувано москалів... Дорогий Пане Докторе, вибачте, але не будьте дитиною і не вводьте самого себе й інших подібними твердженнями в блуд. Прочитайте ще раз список кабінету міністрів Української Держави на чолі з прем'єром Ф. А. Лизогубом. З 15 міністрів маємо лише 4-ох за національною принадливістю не-українців, а саме 3-ох росіян і 1-го жида. Це: — міністр земельних справ В. Колокольцов, міністр праці Ю. Вагнер, державний контролльор Г. Афанасьев — росіянин і міністр торгівлі С. Гутник, жид. Всі ж решта — Лизогуб, Дорошенко, Рогоза, Ржепецький, Соколовський, Зіньковський, Любинський, Василенко, Бутенко, Чубинський і Кістяковський — українці, якими дай Боже, щоб кожен був, хто багато говорить про вади в гетьманському державному апараті. Та й перелічені тут 4 „чужинці“ так тісно зв'язані були з життям України, бо жили тут ціле своє життя, й такі були високі фахівці своєї справи, що блюзнірством є сьогодні кидати в них камінь чи в того, хто їх до державної роботи в Україні по-

кликав. Весь же склад кабінету міністрів Української Держави це люди, яких будь-яка держава не завагалося б мати виключно через їх ділові й фахові якості на найвищих державних постах! Чи може Автор „Відкритого Листа“ вважає, що державні функції справді можуть сповнюти студенти I чи II курсу університету, як то було у нас і за доби Центральної Ради і за доби УНР по поваленні Української Гетьманської Держави? Пише автор, що жодному французові чи бельгійцеві і в голову не прийшло б брати чужинців на відповідальні посади! О, яке ж це примітивне мислення уявляти, що Українська Держава 1918 року вже була рівна наявностю фахівців і чітко окресленим поняттям „українець“ і „не-українець“ сучасній чи тогочасній Франції чи Бельгії! Франція чи Бельгія жили сотки літ устояним державним і національним життям, а Українська Держава його починала перші місяці — якось ніяково вказувати на такі речі, прості, зрозумілі, ясні.

Шосте. І пише далі Автор „Відкритого Листа“, що виходить за нашими авторами, якби не було Петлюри-Винниченка і їх повстання — Гетьманська Держава благоденstувала б. „Щось з тією державою не було аж так ідеально, як то декому може здаватися“, — додає Автор „Відкритого Листа“.

Це спрощення, звичайно, складних явищ. Чи для того, щоб спалити село треба вагон-цистерну бензини? Ні, досить одного маленького сірника. Чи для того, щоб зворохобити і без того зворохоблене большевицькою пропагандою населення України треба було сто Петлюр і сто Винниченків? Ні, досить кількох доволі відомих осіб. Ми стверджуємо, що коли б у 1917 році певна група змовників числом менше десяти, а між ними — Ленін, Троцький, Бухарін, Зінов'єв, Каменєв та інші (не обов'язково Сталін) були Тимчасовим Урядом розстріляні — большевицька революція в листопаді 1917 року не вдалася б. Коли б Гітлер в 1944 році був убитий змовниками, як було заплановано, — історичний хід подій пішов би іншим шляхом. Так, коли б названі особи не взялися ревно до тієї „праці“, якби Січові Стрільці, що були під Києвом і зодрема д-р Назарук їх не підперли — перевороту не було б! На той час дуже багато не треба було, щоб державу валити (як і взаалі, щоб щось валити, треба менше зусиль, ніж щоб будувати). Повстала на руївницях, що їх і в економічному і в політичному відношеннях залишила Центральна Рада, Гетьманська Держава проіснувала неповних 7 місяців; не мала сил, щоб встояти проти того, що на неї навалилось. Трохи довше часу потребувала ця держава, щоб могти

справитись з будь-яким ворохобництвом, особливо, коли воно постає зсередини.

Сьоме. Кінчає Автор „Відкритого Листа“ стверженням, що ми пишемо на сторінках „Державницької Думки“ дуже однобоко. Пишемо лише про зради Петлюри і Винichenка та копаємося в порохом присипаних архівах...

Так, правда, що ми копаємося в архівах, якщо такі є, але не для того, щоб лише гудити наших противників, а в першу чергу для того, щоб доводити нашим противникам, що те, що вони розпочали в 1917 році, написавши на своїх прапорах, що нема мудреця понад Карла Маркса — це згуба наша, це той жах, що затопив сьогодні Україну і кінця і краю якому покищо не видно.

Всі соціалісти наші вкупі з демократами різних мастей це домовина Української Державності тепер і на майбутнє. Спасіння Української Державності у відродженні традиційності, консерватизму і пошані до єдиного авторитету.

Ми ніч не стверджуємо, що як не буде Україна гетьманська, хай не буде ніяка, ні. Ми кажемо, як не буде Україна Гетьманською, то не зможе бути ніякою — не тому, що ми так хочемо, а тому, що будь-яка інша вона ніколи через обґрунтовані В. Липинським причини нашої бездержавності не постане.

Але ми раді були б, щоб сталося чудо і постала вона будь-яка, крім, звичайно, комуно-большевицької пародії, яка є тепер.

Дай Боже, щоб справжня Україна жила!

С. Ледянський

КНИГИ Й ЖУРНАЛИ, НАДІСЛАНІ ДО РЕДАКЦІЇ:

The Clash of Civilizations, by Anna Araabska, published with financial help of Mr. and Mrs. J. Bilovus.

Близьку відповідь нашої знанної публіцистки Анни Арабської американському публіцистові Джорджеві Сокольському, захисникові східної деспотії, в тому числі і большевицької, та напасникові на західно-европейську цивілізацію і культуру. В брошури багато місця відведено проблемі поневолених Москвою народів і зокрема проблемі незалежності України.

М. Орест: „ГІСТЬ І ГОСПОДА“, поезій збірка четверта, 1952. Накладом Прихильників творчості автора. Філаделфія. Ц. \$1.25.

НАША КУЛЬТУРА, місячник, ч. 5, 1952. Вінніпег.

СВІТЛО, католицький журнал для українського народу, ч. 6, 7, 1952, Торонто.

ПОРОГИ, ч. 21, 1952, Буенос Айрес, Аргентина.

ВІСНИК ОЧСУ, ч. 1, 1952, Філаделфія.

ШЕВЧЕНКО, річник ч. 1, Видання УВАН, Нью Йорк, 1952.

ОРИЄНТОВНИЙ ЗМІСТ ЧИСЛА 7-ГО КВАРТАЛЬНИКА „ДЕРЖАВНИЦЬКА ДУМКА“

- В. Гришко: Заложення московської патріархії в світлі канонічного права.
- О. Оглоблин: Інтереси Гетьмана П. Скоропадського в царині українського минулого.
- А. М. Андрієвський: Криза людства.
- Єлісавета Скоропадська: Останні дні моого батька.
- О. Шаповал: Спогади про рік 1918-ий.
- М. Орест: Нові поезії.
- Яр Славутич: З книги „Маєстат“.

Високоповажаних Авторів, статті яких були подані в орієнтовному змісті ч. 6-го і в нього не увійшли, просимо пробачення. Їх матеріяли конечно будуть використані в ч. 7-ому. — Редакція.

ПРЕСОВИЙ ФОНД В-ВА „ДЕРЖАВНИЦЬКА ДУМКА“

Впп. Юліян Цебринський 100 дол., проф. М. Гадзинський 3 дол.,
П. Багрій 1 дол., І. Чернушенко 1 д. — Жертводавцям щире спасіб!

ТАКІ ХАРАКТЕРИ БУДУЮТЬ ДЕРЖАВИ

Новий дар п. Ю. Цебринського на пресовий фонд
“Державницької Думки”

Коли це число “Державницької Думки” друкувалося і мало вийти, як завжди, в борг, у вид-ві “Америка”, — прийшов коротенький лист від п. Юліяна Цебринського з Дітройту з чеком на 102 доляри. В листі було коротко сказано: “Посилаю 100 долярів на пресовий фонд, а 2 дол. на річну передплату. Працюйте далі. Я буду давати на друк і папір, а ви давайте свою працю, заки інші підуть за моїм прикладом”. І все. Крім, звичайно, чека на \$102.

Минулого року, саме в цей час, у квітні місяці, п. Ю. Цебринський також прислав був 102 доляри. Отже його вклад в “Державницьку Думку” складає разом на сьогодні 204 доляри. Якщо перевести на передплати — 102 передплати, або по 51-їй передплаті річних!

Колись пок. др. Назарук, пізнавши п. Юліана Цебринського, сказав: “Такі характери будують держави”.

Ми вповні погоджуємося з повищою оцінкою і стверджуємо, що якби ми мали десяток таких, як пан Цебринський, то з “Державницької Думки” постав би такий пресовий орган, якому позаздрили б навіть чужинці.

Чи знайдуться ці характери серед нас?

AUG 7 1976